

KOLUMNA

Jože Poglajen
**Logarjev
rebus**

STRAN 5

KOMENTAR

France Križanič
**Država in
podjetništvo**

STRAN 7

KOMEMORACIJE

Ljubljanske Žale
**Dan spomina
na mrtve**

STRAN 8-11

AKTUALNO 80. obletnica množičnih deportacij

Spomin na tragično leto 1942

Tonček Kregar, direktor Muzeja
novejše zgodovine Celje

Letos se spominjamo osemdesete obletnice najhujšega nacističnega nasilja na Slovenskem, ki so ga ob streljanju talcev zaznamovale zlasti množične deportacije naših ljudi v nacistična koncentracijska in uničevalna taborišča, v prvi vrsti v Auschwitz.

Že zaradi dejstva, da je slovensko ozemlje pod nemško okupacijo veljalo za sestavni del tretjega rajha, temeljni cilj okupatorja pa je bil ponemčenje dežele in njenega prebivalstva, je tukajšnji odpor oz. narodnoosvobodilni boj potekal v posebnih, sila težkih razmerah. Zato so bili do njega sprva zadržani tudi številni okupaciji in nacizmu sicer nenaklonjeni Slovenci in tudi zato sta odločitve za odpor in odhod v gozdove zahtevala toliko več poguma in idealizma. V teh okoliščinah je toliko bolj prišla do izraza odločnost slovenskih komunistov, ki so izkoristili svojo zgodovinsko priložnost, prevzeli iniciativo in oblikovali jedro odporiškega gibanja na Slovenskem. K uporu niso pritegnili zgolj svojih političnih zaveznikov z Osvobodilno fronto na čelu, temveč tudi vrsto narodno zavednih posameznikov ne glede na njihov politični in svetovni nazor. Z orožjem se upreti nemški sili je bilo leta 1941 izredno hkrabro, že skorajda iracionalno dejanje, nemški odgovor pa

cev odpora, za katere se je uveljavil naziv talci. Sprva so usmrtilve potekale na krajih partizanskih akcij, nato pa predvsem na dvorišču mariborskih in celjskih zaporov, ki so se med vojno spremenili v mučnico in morišče slovenskih domoljubov. Na okupiranem slovenskem Štajerskem je tako bilo med vojno v 67 skupinah (66 streljanj in eno obešanje) ubitih 1590 ljudi, katerih imena so objavili z razglasi, v neobjavljenih streljanjih pa je padlo še več kot tisto ljudi. Med talci so bili tako ujeti partizani kot organizatorji in glavni akterji upora, večinoma pa posamezniki, ki so z njimi na različne načine sodelovali in jih podpirali – pogosto zgolj s kosom kruha ali finančnim prispevkom za Osvobodilno fronto.

Potem ko je bilo odporniško gibanje v Mariboru in okolici že leta 1941 skoraj v celoti razbito, je bilo v letu 1942 glavno žarišče upora na Spodnjem Štajerskem celjsko okupacijsko okrožje. Na spomladi oživljeno partizansko dejavnost je okupacijski aparat odgovoril s še večjo brutalnostjo. Z namenom dokončnega uničenja kakršnega koli odpora in »pomiritve« dežele je komandant varnostne policije in varnostne službe za Spodnjo Štajersko, Otto Lurker, junija 1942 svoj sedež za pet mesecev preselil iz Maribora v Celje ter okrepljen povečal tukajšnje gestapovske postojanke. Poleti 1942 se je slovenska Štajerska znašla na vrhuncu

DOGODKI Dan spomina na mrtve

Taborišče smrti na Rabu

Pred dnevom spomina na mrtve je bila 30. oktobra v spominskem parku na pokopališču žrtev italijanskega fašističnega koncentracijskega taborišča Kampor na otoku Rab spominska slovesnost. Tradicionalnega polaganja vencev in prižiganja sveč se je udeležila delegacija mesta Rab, ki jo je vodil odposlanec župana Denis Deželjin, v imenu Republike Slovenije sta venec k obelisku položila Gregor Štajer, minister svetovalec na veleposlaništvu Republike Slovenije v Zagrebu, in Janez Alič, član predsedstva ZZB NOB Slovenije, venec slovenske borčevske organizacije pa so položili člani Koordinacijskega odbora žrtev vojnega nasilja in Taboriščnega odbora Rab-Gonars Dušan Zamida, Boris Nemeč in Henrik Gregorič.

Ob tej priložnosti je Janez Alič navzoče spomnil, da je bilo koncentracijsko taborišče Rab eno izmed več kot 200 italijanskih taborišč pred in med drugo svetovno vojno resnično taborišče smrti. Skozi taborišče je šlo več kot 15.000 tisoč otrok, žensk in moških. Do zdaj je z imeni in priimki popisanih 1490 žrtev, po ocenah pa naj bi bilo vseh žrtev okoli 4000, od tega 60 odstotkov Slovencev. Gregor Štajer se je zahvalil mestu Rab in slovenski borčevski organizaciji za skrb

Udeleženci spominske slovesnosti na pokopališču nekdanjega taborišča

in urejanje spominskega parka ter pripravo vsakoletnih spominskih slovesnosti, obenem pa dodal, da mir ni večer, kar dokazuje rožljanje z orožjem v naši bližini. Denis Deželjin pa je poudaril, da se moramo spominjati žrtev tega taborišča in si prizadevati za mir, da se takšni dogodki, kot so bili pred 80 leti, ne bi nikoli več ponovili.

Delegacije so položile cvetje in prižgale sveče tudi pri spomeniku otrokom, ženskam in starejšim na Kamporskem polju. V koncentracijskem taborišču na Rabu je od

28. julija 1942 do 8. septembra 1943 umrlo okoli 120 otrok v starosti do dveh let.

Spominski park je potreben obnove, saj je zob časa načel nekatere objekte. Še posebno v slabem stanju je osrednji spomenik – obelisk, prav tako so obledeli napis. Pogovori med vodstvom hrvaških in slovenskih borcev so že stekli. Naj dodamo, da naj bi se prihodnje leto ob 80. obletnici osvoboditve taborišča na Rabu srečali predstavniki Slovenije, Hrvaške in Italije. J.A.

AKTUALNO ZZB NOB Slovenije

Čestitka

Spoštovana predsednica
gospa dr. Nataša Pirc Musar,

v imenu Zveze združenj borcev za vrednote NOB Slovenije in svojem imenu Vam čestitam za doseženi rezultat in izvolitev na tako pomembno funkcijo, kot je predsednica vseh državljanov Republike Slovenije.

Veseli nas, da ste odločni in moralna avtoriteta, ki bo svetilnik pravice, enakosti in vsega, kar si državljanji želimo, da predsednica predstavlja.

Naj Vam ob tem veselem in častnem dogodku sporočim, da vodim eno največjih društev v javnem interesu v Sloveniji, ki se zavzema za ohranjanje vrednot narodnoosvobodilnega boja in

vsega, kar je povezano z bojem za svobodo. Z Vašo prisotnostjo na naših proslavah ste izkazali spoštovanje do polpretekle zgodovine, kar je bila prva prelomnica k samostojnosti slovenskega naroda. Pri nas se čas ni ustavil, le shranili smo ga kot najsvetlejši del zgodovine slovenskega naroda. To je naše poslanstvo, ki ga s ponosom opravljamo in prenašamo na mlajše rodove.

Spoštovana gospa predsednica, ob Vašem delu vam želimo veliko modrosti in uspeha ob predstavljanju naše države doma in v tujini ter se veselimo sodelovanja z Vami.

Z odličnim spoštovanjem,
Marijan Križman, predsednik

Na slovenskem Štajerskem je bilo med vojno v 67 skupinah ubitih 1590 ljudi.

neusmiljeno brutalen. Prve partizanske skupine so bile v glavnem hitro uničene ali razbite, krvavi davki pa so plačali tudi njihovi svojci in številne (zlasti kmečke) družine, ki so partizanom, v katerih so videli predvsem borce za svobodo in slovenstvo, dajale zavetje, hrano in drugo pomoč.

Kot osrednji povračilni ukrep za akcije odporniškega gibanja in obenem kot sredstvo ustrahovanja prebivalstva so nacisti že od poletja 1941 izvajali množične likvidacije aretiranih članov in sodelav-

nasilja, ki se ni ustavilo pri omenjenih usmrtilnih zapornikov, ki so bili tako ali drugače osumljeni upora proti okupatorju, temveč je z vso silo in krutostjo prizadelo tudi njihove družine. Ukrepi proti svojem odpornikom so se vrstili in stopnjevali vse do izdaje »Smernic za izvedbo akcije proti partizanom in drugim banditom na Gorenjskem in Spodnjem Štajerskem« 25. junija 1942, ki so posledično povzročile tragedijo številnih slovenskih družin.

NADALJEVANJE NA STRANI 2

NADALJEVANJE S STRANI 1

Spomin na tragično leto 1942

Državni vodja SS, državni komisar za utrjevanje nemštva in šef nemške policije Heinrich Himmler je v njih med drugim zaukazal, da je »moške iz teh družin, v mnogih primerih tudi sorodnike, treba postreliti, ženske zapreti in jih poslati v koncentracijska taborišča, otroke oddaljiti iz njihove domovine in jih namestiti v pokrajinah starega Reicha«.

Okupacijske oblasti na čelu z gestapom so ukaz najdosledneje izvršile poleti 1942, v času množičnega streljanja talcev (samo v celjskem Starem piskru je bilo med 23. junijem in 15. avgustom 1942 umorjenih 364 ljudi). V dotlej najboljše akciji je bilo v začetku avgusta 1942 aretiranih in v eno od osnovnih šol v Celju pripeljanih skoraj 1300 članov družin partizanov in ustreljenih talcev, kmalu pa je sledil še drugi val aretacij. Več kot 600 otrok in mladostnikov, tako imenovanih ukradenih otrok, so odpeljali v zavode organizacije

Lebensborn ter v posebna mladinska prevzgojna taborišča po vsem rajhu, odrasle moške in ženske pa večinoma v koncentracijsko in uničevalno taborišče Auschwitz - Birkenau. Tja sta že julija 1942 odpeljala dva ženska transporta iz Borla oz. Maribora, avgusta leta 1942 pa iz Celja kar štirje transporti. Na njih je bilo skupaj 394 žena in 139 mož, in več kot polovica jih je tam še isto leto umrla oziroma bila umorjena.

Streljanje talcev, zlasti v Mariboru, deportacije v Auschwitz in druga taborišča ter drugimi oblikami nasilja so nacisti tako na Štajerskem kakor na Gorenjskem in drugje po Sloveniji izvajali tudi v naslednjih mesecih. Zato se je leto 1942, v katerem je trpelo in umiralo zlasti civilno prebivalstvo, v naš kolektivni in zgodovinski spomin zapisalo kot eno najbolj krvavih in tragičnih obdobij druge svetovne vojne in novejših slovenske zgodovine nasploh.

Venci za umrle v Jasenovcu in Donji Gradini

Venec pri spomeniku Kamniti cvet je v spremstvu delegacije ZZB NOB Slovenije položil veleposlanik R Slovenije na Hrvaškem Gašper Dolžan (tretji z desne).

Delegacija slovenske borčevske organizacije je venec položila tudi v spominskem parku Donja Gradina. (Foto: Boris Nemeč)

Ob dnevu spomina na mrtve je slovenski veleposlanik na Hrvaškem Gašper Dolžan v spremstvu predstavnikov ZZB NOB Slovenije 27. oktobra položil venec v spominskem parku Jasenovac, kjer je v uničevalnem taborišču NDH umrlo tudi 280 Slovencev.

Ob tej priložnosti je ravnatelj Javnega zavoda Spominsko območje Jasenovac Ivo Pejaković goste iz Slovenije seznanil z delom in načrti zavoda, ki je do zdaj zbral sezone več kot 83.000 umrlih v Jasenovcu in njegovih podružnicah. Veleposlanik Dolžan si je ogledal tudi muzej, posvečen žrtvam tega

zloglasnega taborišča. Delegacija ZZB NOB Slovenije, ki jo je vodil član predsedstva Jani Alič, pa je 26. oktobra položila venec tudi v spominskem parku Donja Gradina v Bosni in Hercegovini, kjer so nepregledna polja pobitih v taborišču Jasenovac. Naj spomnimo, da je v Jasenovcu umrlo tudi sedem slovenskih duhovnikov in da je osvoboditev dočakalo le nekaj več kot 100 taboriščnikov. Od taborišča ni ostalo nič, saj so ustaši pred njegovo zapustitvijo minirali vse objekte in uničili veliko dokumentacije.

J.A.

Slovenski veleposlanik v Sansepolcru

Novi slovenski veleposlanik v Rimu, Matjaž Longar, je ob dnevu spomina na mrtve 31. oktobra ob prisotnosti civilnih in vojaških oblasti ter delegacije ANPI (Anghiari, Sansepolcro) položil venec pri kostnici na pokopališču Sansepolcru.

Gre za tradicionalno slovesnost v spomin na 446 jugoslovanskih državljanov, katerih posmrtno ostanke hranijo v slovanskem svetišču na pokopališču v Sansepolcru. To so ljudje, ki so od oktobra 1942 do septembra 1943 umrli v italijanskem fašističnem koncentracijskem taborišču Renicci ali padli v vrstah italijanskih partizanov. Samo v taborišču Renicci je zaradi slabih higienskih in bivalnih razmer ter slabe prehrane in boleznih umrlo 159 Jugoslovancev. Spomenik s kostnico v Sansepolcru je eden od štirih v Italiji, ki jih je leta 1973 zgradila Republika Jugoslavija. **Mirco Draghi, Anghiari**

Mirco Draghi (desno), predsednik ANPI iz Anghiarija, je slovenskemu veleposlaniku Matjažu Longarju (levo) podaril grafiko, ki so jo pripravili za letošnje slovesnosti ob 80. obletnici prihoda prvih slovenskih taboriščnikov v taborišče Renicci.

V Gonarsu tudi pobratena občina Vrhnika

Na pokopališču v Gonarsu in v spominskem parku, kjer so ostanke nekdanjega koncentracijskega taborišča, je 1. novembra potekala komemorativna slovesnost v spomin na slovenske in hrvaške žrtve fašističnega koncentracijskega taborišča, ki je delovalo med letoma 1941 in 1943. Slovesnost je pripravila občina Gonars. Udeležili so se številni gostje, med njimi predsednik Deželnega sveta Furlanije - Julijske krajine Piero Mauro Zanin, podpredsednica deželne ANPI Antonella Lestani, generalni konzul Republike Slovenije v Trstu Gregor Šuc, poslanec slovenskega parlamenta Bojan Čebela, podžupanja z občino Gonars pobratene občine Vrhnike Bernarda Kropf in Tilka Bogovič, članica predsedstva

ZZB NOB Slovenije. Pomembna sta bila tudi prisotnost in srčen nagovor preživelega taboriščnika Slavka Malnarja iz Hrvaške, ko je prisot-

nim obudil še vedno živ spomin na tragične trenutke, ki jih je kot otrok doživel v barakah taborišča Gonars. **S. B.**

■ DOGODKI Pri 94 letih

Prvič po vojni obiskal bolnišnico Leseni kamen

Janez Winkler je v svojem 94. letu starosti obiskal kraj v Kočevskem rogu, kjer je v času narodnoosvobodilnega boja delovala partizanska bolnišnica Leseni kamen. Tam se je namreč zdravil, ko je bil leta 1943 ob napadu v Hinjah ranjen. Po 79 letih si je prvič ogledal ta kraj, a žal od barak ni ostalo nič več. V teh letih sta se zelo spremenila tudi sestava gozda in dostop do mesta, kjer je bila bolnišnica, o obstoju katere priča le informativna tabla. Janez Winkler se spominja, kako je imel na nosilih zavezane oči, kako so pripravljali smrekove veje, da se ogenj ni preveč kadil, kako so na skrivaj hodili k bližnjemu studencu po vodo in še in še. Presunilo ga je bližnje grobišče ranjenih soborcev, ki niso preživeli. Vesel je, da je lahko obiskal kraj, kjer se je zdravil.

Spomnimo, da je Janez Winkler imel le nekaj več kot 14 let, ko je iz Idrije odšel v partizane v Vojkovo četo, pozneje pa v Šerčerjevo brigado. Zaradi izdaje je padel v roke sovražniku, preživel zaslisanja v ljubljanskih zaporih ter zapore v Begunjah in taborišče za mladoletnike v podružnici Dachaua v Münchnu.

Janez Winkler spada med zadnje živeče pripadnike partizanske generacije. V svoji poklicni karieri je bil večino časa odgovoren za

Janez Winkler pred bolnišnico Leseni kamen

delo takratne milice. Med sodelavci je veljal za zelo priljubljenega, vedno polnega novih idej, pa tudi za samosvojega in odločnega. Pravi: »Ko sem prišel na funkcijo, sem prisegel, da bom spoštoval zakon in ustavo, in to je bilo zame dovolj. Kaj imam koga spraševati?« Tako mu je v takratni Jugoslaviji dosegel, da so slovenski policisti na uniformah kljub pritiskom nosili slovenski grb.

Vseskozi je dejaven državljan, spoštovan kot zelo moralen človek, prepoznan kot preudaren, jasen in odločen pri ohranjanju vrednot narodnoosvobodilnega boja, slovenske državnosti in njene samostojnosti. Je velik zagovornik pravičnosti in vladavine prava. Letos mu je ZZB NOB Slovenije podelila najvišje priznanje – listino zveze. **Borut Likar**

LITERARNI NATEČAJ Razpravljalni esej

Ljudje, ki to več niso

Ni lahko biti človek, nikoli ni bilo, nikoli ne bo in tudi danes ni. Tega so se zavedali nekoč in moramo se tudi danes. Na to je v svojih pesmih opominjal tudi Karel Destovnik - Kajuh v času druge svetovne vojne. Boril se je za domovino, pisal pesmi in umrl, za kar je živel. Nikoli pa ni in tudi mi ne bi smeli pozabiti na vrednote, kot so ljubezen, spoštovanje, prijateljstvo, pogum in dobroti ali kot je sporočilo njegove pesmi *Bosa pojdiva, dekle, obsorej*: ko je narod ogrožen, je treba najgloblja čustva, kot je ljubezen, podrediti boju za osvoboditev.

Kajuh je bil za svoj čas priljubljen pri partizanih in vseh, ki so se borili oziroma sodelovali v boju proti okupatorju. V tistih časih ni bilo preprosto biti človek, živeti življenje miru, svobode, sreče. Vojne so nekdanje bile in tudi danes so. Ljudje verjetno nikoli ne bomo prišli do točke, ko nikjer po svetu ne bi nosili pušk, metali bomb in prestrašeni ljudje ne bi bežali v zavetje takoj po tem, ko so izgubili dom.

Priznam, da ko so novinarji pred leti govorili in pisali o vojnah, nisem bila prestrašena. Bila sem še majhna, majhen otrok, kdo bi mi zameril? Svet je bil še vesel, poln barv, poln *belih cvetov češnjevih vej*. Zdaj hodim v deveti razred, učili smo se o prvi in drugi svetovni vojni in danes mi ni več tako vseeno.

Ko končno misliš, da prihajajo lepši časi, te tako rečeno zbudi novica, da je Rusija napadla Ukrajino. Nisem pričakovala tega, postalo me je strah, da se bo zgodba izpred približno 80 let ponovila. Čeprav je to dokaj daleč, vendarle ni tako daleč, kot se je sprva zdelo. Vedno je prisoten strah, da bi se vojna začela širiti in prišla tudi k nam. Tista zloglasna vojna, ki je zajela vse in vsakogar, ki so ji rekli svetovna.

V drugi svetovni vojni je na oblast prišel Hitler in v prepričanju, da so vse druge rase manj vredne kot arijska, je ubijal brez kančka sočutja. Bila je vojna in veliko žrtev, vendar se težko zavedamo, da so trpeli vsi – otroci, žene in vojaki. Bali so se, da bodo umrli in ne bo nikogar,

ki bi se jih spominjal. Z upanjem, da se kaj takega ne bo zgodilo, tukaj in zdaj pišem te besede, ob katerih bo marsikdo zavil z očmi in rekel, da je to že zljajnano, pa vseeno: smo Slovenci z velikim S-jem, smo narod, ki si prizadeva svobodno živeti, se izražati, imamo svojo himno, svoj grb, zastavo, imamo svojo državo. Hočeš nočeš bo nekoč, pa četudi čez sto let, prišel trenutek, ko bomo morali spet braniti svoj narod, grb in zastavo, si izboriti svojo svobodo. In kot narod bi morali stopiti skupaj že zdaj, takrat bo prepozno. Res je, da na mladih svet stoji, vendar se bomo tega zavedali šele, ko starejših ne bo več. Ne bo nikogar, ki bi nam to povedal, nas o tem učil, pokazal, da to, da si svoboden, ni samoumevno in da se za besedami iz pesmi Materi padlega partizana »lepo je, veš, mama, lepo je živeti, toda za kar sem umrl, bi hotel še enkrat umreti« skriva veliko poguma in predanosti.

Prav vznemirja me, kaj je takrat nekatere ljudi vodilo do prepričanja, da so drugi ljudje, ljudje s

čustvi, nič manj vredni kljub nenehnim grožnjam in strahu vojne. Je danes drugače? Prišla je epidemija, zaprtje države, dan, ko so se odnosi med ljudmi izgubili in se je vsa resničnost prenesla na družbena omrežja. V zadnjih dveh letih ljudje več ne znamo biti ljudje. Že pred zaprtjem je bil marsikdo v duševni stiski, nato pa se je vse to le še poglobilo. Vreme zunaj je bilo zimsko, bili smo na spletu. Izgubili smo občutek za sočloveka in postali nesramni. Številni so doživljali nasilje v družini ter ljubezen in prijateljstvo iskali na Instagramu, kjer pa se jim je zazdelo, da jih nihče ne mara in so ničvredni. Število samomorov se je povečalo, in to prav zaradi nas ljudi, ki se ne moremo ugrizniti v jezik in biti to, za kar smo ustvarjeni, biti ljudje. Kdo bi si mislil, da se bo ponovila Kajuhova slutnja, da bomo z barbarskimi klici hiteli preko zemlje, da bomo pobijali vse, razrušili vse ... *Uživali bomo ob krvi nedolžnih teles*. In včasih je prav zanimivo pomisliti, zakaj smo mi danes takšni, zakaj so bili nekoč nacisti tako sovražni

do nekaterih ras. Sklepam, da se je tako razmišljanje od njih na nas preneslo od vzornikov, zato moramo mi mladi biti pozitiven zgled generacijam, ki prihajajo za nami in se po nas zgledujejo. Nekega dne bomo tudi mi verjetno starši in se bodo naši otroci zgledovali po nas.

Mogoče pa so ljudje v drugi svetovni vojni na vse dogajanje gledali bolj optimistično, bolj pogumno, ne tako mrko kakor mi danes na epidemijo, vojne. Otrokom pred približno sto leti je bilo slabše kakor nam danes, vendar so vseeno cenili življenje, ki so ga živeli, čeprav ne tako, kot bi si ga zaslužili. Res je, da nam je tudi danes marsikaj odvzeto, vendar ne smemo izgubiti vere v življenje, vselej je še vse življenje pred nami. Predvsem pa ne smemo nikoli pozabiti, da je za svobodo potreben pogum. Poleg *pretelnih grobov in trpeče zemlje* moramo znati videti tudi *razsanjane češnjeve veje*, kot je z nasprotji pokazal Kajuh. Predvsem pa ne smemo prenehati biti ljudje. **Daša Herceg, Osnovna šola Šalovci** (Kajuhov literarni natečaj)

DOGODKI Srednja Dobrava pri Kropi

Balantič na partizanskih grobovih

Zadnje čase se dogaja, da na partizanskih proslavah med drugim poslušamo tudi recitacije verzov Franceta Balantiča. Ker se je Balantič boril na partizanom nasprotni domobranski strani, je to milo rečeno nenavadno. Za letošnjo komemoracijo ob dnevu mrtvih na Srednji Dobravi pri Kropi je zato Mira Hladnik kot organizatorica proslave prosila učiteljico, ki je pripravljala recitacije, da v programu Balantičevih pesmi ne bi bilo.

Dokler je veljalo, da je bil pesnik Balantič pri domobranci zgolj po spletu naključij, v resnici pa naj bi bil popolnoma nevojaška natura, bi bile njegove pesmi na partizanski proslavi celo primerne. Odkar pa vemo, da je imel čin in je bil dejavno vključen v spopade ter odgovoren za smrt treh mladih partizanov

na Bločicah pri Grahovem (gl. članek Mladi fantje na dveh straneh v Svobodni besedi marca 2022), bi deklamiranje njegovih pesmi na partizanskih grobovih delovalo izzivalno in žaljivo. Preprost človeški čut narekuje, da na grobu padlega ne govori njegov smrtni sovražnik.

Ne, za nikakršno nevednost učiteljice ne gre, niti za nesporazum. Učiteljica je zelo dobro vedela, da počne nekaj nespodobnega, sicer svoje namere ne bi do zadnjega skrivala. Na večkratne prošnje organizatorke za program se ni odzvala in je šele na sam dan proslave grobo in ultimativno odgovorila, da je proslava za vse mrtve, da si »cenzure« ne bodo dovolili in da če Zveza borcev s čim ni zadovoljna, šola odpoveduje sodelovanje. Šele zdaj se je slutnja, da so v proslavo

zares nameravali podtakniti Balantiča, potrdila. Ugrabitev proslave bi se zgodila v smislu napotka za

spravo, kot jo razumejo na Brezjah: »Na partizanskih grobovih recitirajo te pesmi domobranci, mi pa bomo z zidu sneli ploščo duhovnikom, ki so jih pomorili fašisti (o odstranjeni brezjanski antifašistični plošči kot prispevku RKC k »spravi« glej članek Izbrisani duhovniki v Mladini 10. 1. 2020).

Ker se s tako nepietetno zlorabo komemoracije za potuhnjeno farsko spreobračanje narodnoosvobodilnega boja ni mogoče strinjati ali se z njo sprijazniti, je bila proslava na Srednji Dobravi, kjer so skupaj s borci pokopani narodni heroji Stane Žagar ter njegova sin in hči, tokrat prvič brez recitacij učencev iz lokalne šole.

Naj ta žalostna izkušnja navda s pozornostjo vse tiste, ki kulturni program za proslave zaupljivo

Spomenik padlim na Srednji Dobravi pri Kropi

prepuščate drugim. V nasprotnem bo kmalu treba moledovati, naj bo na partizanski proslavi vsaj kakšna partizanska pesem. Partizanskih pesmi iz težkih časov so pred desetletji pridni študentje zbrali 12.000, izbranih 2500 je uredil lani umrli prešernoslovec in partizan Boris Paternu v štiri zajetne knjige z naslovom *Pesmi upora*, res ne bi smelo biti zadrege pri njihovem iskanju. **Miran Hladnik**

DOGODKI Krajevni praznik 13. julij

Prva slovenska partizanska četa

Krajani ČS Sostro smo se na prelep sončen popoldan 13. julija zbrali v objemu gozda ob naši Brunarici Zadvor in počastili 81. obletnico ustanovitve prve slovenske partizanske čete – Molniške čete s srečanjem na krajevnem prazniku naše skupnosti. Glavna organizatorica je bila Krajevna organizacija Zveze borcev za vrednote NOB Zadvor - Sostro s podporo ČS Sostro.

Vsi skupaj smo se poklonili spomenu na sam začetek oboroženega odpora v Sloveniji z ustanovitvijo Molniške čete. Morda se pre malo zavedamo ali pa smo pozabili, kako velik zgodovinski dogodek se je zgodil pri nas v zadvorskih hribih z zborom 13 prvih borcev Molniške čete. Tu se je začela zgodovina partizanskega gibanja in vseslovenskega ljudskega odpora.

Leta 1971 je bil odkrit veličasten spomenik Molniške čete avtorja akademskega kiparja Maria Vilhar-

ja, ki mu je dal obliko stiliziranih petih kamnitih pušk, razvrščenih v obliki peterokrake zvezde. Na kamnitih puškah so bronaste plošče, posvečene vsem skupinam žrtev narodnoosvobodilnega boja iz Zadvora. V spomin na Molniško četo nas opozarjata še dve obeležji: prostovoljne mladinske brigade so leta 1980 postavile kamnito obeležje z bakreno ploščo na mestu zbora trinajstih borcev, od leta 1978 pa je enako obeležje še pod vrhom Molnika na kraju tabora Molniške in Radomeljske čete. Na žalost je bila bronasta plošča nasilno odstranjena in je spomenik v postopku obnove (skrbnik je MOL).

Praznovanje smo začeli z zborom praporščakov in gostov pred spomenikom Molniške čete. Ob zvokih legendarne pesmi »Tam na Pugled gori« sta delegaciji Zveze borcev in stranke Levica položili venec in cvetje pred spomenik, praporščaki pa so se s častnim postrojem pok-

lonili udeležencem narodnoosvobodilnega boja.

Osrednja slovesnost se je nadaljevala pred Brunarico Zadvor. Proslava je začela in povezovala dramska igralka tovarišica Alenka Pirjevec, sicer tudi mestna svetnica Levica. Vse prisotne je pozdravila predsednica KO ZB Zadvor - Sostro Mija Kocjančič. Zahvalila se je vsem prisotnim za udeležbo in jih pozvala k minuti molka v počastitev spomina na vse primorske žrtve fašizma (13. julija 1920 požig Narodnega doma v Trstu), žrtve NOB, žrtve vojne za Slovenijo leta 1991 in žrtve genocida v Srebrenici (11. julija 1995). Prisotne je pozdravil tudi podžupan Mestne občine Ljubljana Dejan Crnek, zatem pa še predsednik ČS Sostro Igor Koprivnikar, ki je poudaril velik pomen vrednot, ki so nam vsem skupne za graditev prihodnosti, zlasti pa univerzalnost in povezovalnost besede tovarštvo, ki je osnova za sodelovanje, solidar-

nost in gradnjo prihodnosti. Osrednja govornica je bila predsednica Mestnega odbora Zveze borcev Ljubljana in članica predsedstva ZB Slovenije Julijana Žibert. V govoru je spomnila na zgodovinske okoliščine in dogodke, ki so privedli do upora ljudstva. Opozorila je tudi na dogajanje v današnji družbi, ko se spet razrašča fašizem v novih oblikah. Nalogi organizacije Zveze borcev sta čuvanje miru, sožitja in

strpnosti med različno mislečimi in širjenje resnice o najbolj veličastnem obdobju naše zgodovine – o narodnoosvobodilnem boju.

V kulturnem programu so sodelovali: harmonikarja Neja in Žan Štrubelj s Trebeljevega ter flavtistka Tyshea Anai Drap. Proslavo so končali z Golico in tudi po proslavi z domačo glasbo skrbeli za dobro razpoloženje. Posebna gostja je bila dramska in filmska igralka Olga Kacjan, ki je občuteno zapela narodno pesem *Nocoj pa, oh, nocoj*. Olga Kacjan, Alenka Pirjevec in Metka Jančec Osojnik pa so izvedle recital Kajuhovih pesmi v spomin na 100. obletnico rojstva tega partizanskega pesnika.

Posebno zahvala gre vsem praporščakom Zveze borcev, društev ČS Sostro in Policijskemu veteranskemu društvu Sever. Po uradni proslavi je bilo druženje, ki smo ga organizatorji izpeljali s pomočjo pridnega osebja Brunarice Zadvor, »kuharja« Jerneja in številnih prostovoljcev iz našega članstva.

Mija Marija Kocjančič, foto: Franci Košir

V METEŽU ZGODOVINE Štravberk 19. marca 1944

Spomin na strmoglavljenje Liberatorja

Za vas Štravberk je bil 1. oktober letos poseben dan. V gozdu nad vasjo se je zbrala množica ljudi ob odkritju spominskega obeležja in informacijske plošče v spomin na usodo posadke sestreljenega ameriškega bombnika B24H Moo Juice.

Slavnostni govornik je bil minister za obrambo Republike Slovenije Marjan Šarec. Poudaril je, da je bila narodnoosvobodilna vojska partizanskih odredov Slovenije v drugi svetovni vojni zavezniška armada, ki je stala na pravi strani zgodovine. Zbrane so nagovorili tudi predsednik Združenja Sever za Dolenjsko in Belo krajino Marjan Dragan, župan občine Novo mesto mag. Gregor Macedoni in ataše veleposlaništva ZDA v Ljubljani, podpolkovnik Ben Shaha. Nazadnje je zbrane nagovoril še poseben gost iz ZDA, Steve Nordwell, sin enega od rešenih članov posadke – nosnega strelca, ki so ga skupaj z kopilotom Lowelom Westom pred več kot 78 leti ob pomoči krajanov rešili partizani.

19. marca 1944 je iz Foggie poletela bombniška skupina več kot 400 letal 15. ameriške zračne sile, sestavljene iz lovcev in težkih bombnikov. Med njimi je bil tudi težki bombnik B24, imenovan Moo Juice, z desetčlansko posadko pilota Aubreyja L. Edwardsa in kopilota Lowella G. Westa. Cilj misije je bilo bombardiranje tovarne Steyer - Dimler Puch na severu Avstrije. Ob preletu Gradca so skupino zadeli flaki zračne obrambe. Med drugimi je bil zadet tudi bombnik Moo Juice. Zaradi megle, ki se je dvigala nad Steyerjem, se je bombniška skupina razdelila in bombardirala rezervni tarči, protiletalsko obrambo v Celovcu in Gradcu. Moo Juice je dvotonski smrtonosni tovor odvrigel nad slednjim. Od protiletalske obrambe zadeta letala so se počasneje v manjših skupinah vračala za glavnino. Ob preletu Celja so z vojaškega letališča Cerklje ob Krki

M. Dragan, B. Shaha, Hillary in Steve Nordwell, M. Šarec in G. Macedoni (od leve proti desni) pred spominskim obeležjem

vzleteli messersmiti in nad Novim mestom se je začela bitka. Prednji strelec Ernest E. Nordwell, gornji strelec Howard E. Woltemath, spodnji strelec Allen D. Hay, repna strelca Donald J. Stevenson in Lyle A. Taylor ter zadnji strelec Michael J. Buffalino so bombnik branili pred nemškimi lovci, za katerimi sta oprezala tudi bombardir William J. Reichl in navigator Francis A. Zygmunt, ko sta se jim pilot in kopilot skušala izmikati. Drug za drugim sta ugasnila še dva motorja. Letalo se je z delujočim enim od štirih motorjev obrnilo proti Gorjancem, naredilo kozolec ter padalo proti Štravberku. Posadki ni preostalo drugega, kot da izskoči v zadnjih izdihljajih leta.

Letalci Zygmund, Stevenson in Buffalino strmoglavljenja bombnika niso preživeli. Njihove posmrtno ostanke sta na otoško pokopališče z vprego odpeljala France Blažič in sosed Zupančič ter bila deležna podrobnega nemškega zaslišanja. S padali pristale letalce Edwardsa, Woltematha, Reichleja, Haya in Taylorja so po pristanku izsledili domobranci in jih predali Nemcem. Ko so jih ti zaslišali, so poškodova-

ne poslali v bolnišnico v Zagrebu, od tam pa v taborišče Stallag Luft za zavezniške letalce, v katerem so preživeli do konca vojne.

West se je ob pristanku zapletel v vejevje in se je rešil s pomočjo Nordwella. Opazil ju je mlad kurir in ju vodil v Sela pri Štravberku do očeta Jožeta Dragana, ki je pred prvo vojno delal v Ameriki in je dobro govoril angleško. Letalca je na volovski vpregi od peljal na Jagodnik, kjer so se zbirali partizani. Zaradi izdaje so Dragana kmalu zatem aretirali Nemci in poslali v taborišče Oberhausen, od koder se ni nikoli vrnil. Rešena letalca so partizani vodili do Črnomlja, kjer sta preživela nemško bombardiranje. Nordwella je v roko zadel šrapnel, ko je reševal deklico, za kar so mu domačini izročili šopek rož. Zaradi razmočenih tal letališče Otok v tem času ni bilo operativno in letalca so skupaj z 79 zavezniškimi letalci 28. marca vodili preko Kolpe do Bosanskega Petrovca severozahodno od Drvarja. West in Nordwell sta se po 46 dneh »izgubljena v boju« drugemu maja 1944 vrnila v zavezniško oporišče v Bariju.

Andrej Kerin

DOGODKI ZZB NOB Slovenije

Obisk direktorja Uprave za vojaško dediščino

Direktor Uprave RS za vojaško dediščino Boštjan Poklukar se je 8. novembra udeležil 25. seje predsedstva Zveze združenj borcev za vrednote NOB Slovenije. V posebni točki dnevnega reda je predstavil delovanje uprave, ki pokriva področje vojnih veteranov, žrtev vojnega nasilja in vojna grobišča. Pod okrilje uprave spada tudi vojaški muzej v Pivki. Uprava za vojaško dediščino prav tako izpelje javni razpis za sofinanciranje programov nevladnih organizacij, ki delujejo v javnem interesu na področju vojnih veteranov, torej tudi Zveze borcev.

Poklukar je predsedstvo obvestil, da ministrstvo pripravlja spremem-

načrtovana za prihodnje leto, ko bo tudi 80. obletnica osvoboditve taborišča Kampor. Poleg tega preverja prenovo drugega dela spomenika žrtvam v Begunjah na Gorenjskem, ki je prav tako dediščina arhitekta Eda Ravnikarja. Uprava pripravlja tudi načrt prenove kostnice žrtev prve svetovne vojne na ljubljanskih Žalah. Že poleti je skupaj z občino Kočevje uspešno prenovila spomenik NOB v Osilnici. Ob tem je Boštjan Poklukar poudaril, da so vsi predlogi Zveze borcev za načrtno prenovo obeležij NOB zelo dobrodošli, pri tem pa je izrecno poudaril, da morajo predlogi na upravo priti usklaje-

bo pravilnika, po katerem se dodeljujejo sredstva v že omenjenem razpisu, prav tako pa je zagotovil, da bo uprava za prihodnje leto razpisala več sredstev. Poudaril je, da je sprememba pobuda enotnega predloga Koordinacije domoljubnih in veteranskih organizacij Slovenije, del katere je tudi Zveza borcev.

V nadaljevanju je direktor uprave predstavil delovanje na področju prenove vojnih grobišč. Pripravlja se dokumentacije za obnovo spominskega parka v Kamporju na otoku Rabu in Hrvaškem. Obnova Ravnikarjevega spomenika je

no, preko krovne borčevske organizacije. Predsednik Zveze borcev Marijan Križman se je vršilcu dolžnosti direktorja Uprave RS za vojaško dediščino Boštjanu Poklukarju zahvalil za dobro sodelovanje, ki je v že tako kratkem času doseglo velik napredek. Poklukar je funkcijo namreč prevzel 24. junija letos. Ob tem je Križman zatrdil, da bo Zveza borcev tudi v prihodnje imela dejavno vlogo pri dajanju pobud za ohranjanje dediščine narodnoosvobodilnega boja, in to v sodelovanju z upravo.

Aljaž Verhovnik, foto: Jani Alič

OBLETNICA Franc Rozman - Stane

78. obletnica smrti partizanskega komandanta

6. novembra je bila pred rojstno hišo legendarnega partizanskega komandanta in narodnega heroja Franca Rozmana - Staneta vsakoletna spominska slovesnost ob obletnici njegove smrti.

Franc Rozman - Stane se je rodil leta 1911 v Pirničah, velja pa za simbol narodnoosvobodilnega boja na Slovenskem. Že jeseni leta 1941 je komandant Stane postavil na noge Štajerski partizanski bataljon, spomladi leta 1942 je postal poveljnik slovenske 1. štajerske partizanske brigade, leta 1943 pa poveljnik glavnega štaba NOV s činom generalmajorja. V začetku novembra leta 1944 je bil komandant med preskušanjem novega orožja – britanskega minometa – smrtno ranjen. Zaradi poškodb je umrl 7. novembra 1944, že štiri dni po smrti pa je bil razglašen za narodnega heroja.

Letos mineva 78 let od njegove tragične smrti. Združenje borcev NOB Medvode se je tako kot vsa prejšnja leta odločilo, da bo koman-

dantu v čast na predvečer obletnice njegove smrti ob njegovi rojstni hiši v Pirničah priredilo spominsko slovesnost. Ob tej priložnosti je delegacija ZB za vrednote NOB Medvode ob častni straži Slovenske vojske in pozdravu praporščakov partizanskih enot k spomeniku položila venec.

Na dogodku, ki ga je povezoval Urban Pipan, so nastopili tudi pevci Sončne jeseni iz Medvod, recitatorja Odra treh herojev Pirniče Anica

Horvat in Aljaž Rezar, slavnostni govornik pa je bil župan občine Medvode Nejc Smole. V nagovoru v spomin Francu Rozmanu - Stanetu je župan povezal življenjsko pot legendarnega komandanta z bojem slovenskega naroda proti fašizmu in nacizmu. Poudaril je: »V resnici mislim, da pomagamo pri ohranjanju njegovega spomina, tako kot sem rekel že v nagovoru, ne gre samo za spomin, ne gre samo za pesmi, gre tudi za dejanja, kar je v tem času vse bolj pomembno. Kar pa zadeva njegovo rojstno hišo, pa nič od tega, kar tukaj vidimo, ne bi bilo brez predane družine Rozmanovih. Oni so tisti, ki skrbijo za vse. Upam, da vedo, da so jim na občini vrata vedno odprta, če bi kar koli potrebovali.« S temi besedami je Nejc Smole preprosto in človeško s svojimi besedami in dejanji ponovno dokazal, da se v lokalnem okolju ohranjata, prepoznavata in spoštujeta protifašistična zgodovina občine Medvode in njen ugled svobodoljubne in odprte skupnosti.

Urban Pipan, foto: Iztok Pipan

SPOROČILA Železna Kapla

Srečanje ZZB NOB Slovenije in Zveze koroških partizanov

V Železni Kapli na avstrijskem Koroškem sta se 14. novembra na delovnem srečanju sešli delegaciji Zveze združenj borcev za vrednote NOB Slovenije in Zveze koroških partizanov. Najprej sta predsednika obeh organizacij Marijan Križman in Milan Wutte položila venec na grob 90 padlih partizanov v Železni Kapli. Tam je pokopan tudi narodni heroj Franc Pasterk Lenart. Nato se je delegacija odpravila v spominski muzej na Peršmanovi domačiji.

Na domačiji Peršman je vse od leta 1982 urejena spominska zbirka, pred kratkim pa je Zveza koroških partizanov stavbo preuredila v sodoben muzej, ki ponuja tudi prostore za seminarje. Peršmanova domačija je simbol trpljenja koroških Slovencev pod nacistično okupacijo, saj je se 25. aprila 1945 prav na tej domačiji zgodil eden najhujših nacističnih zločinov nad civil-

nim prebivalstvom, ko so esesovci krvoločno umorili enajst civilistov, med njimi tudi otroke. Muzej danes pripoveduje tragično zgodbo, postavljeno v dogajanje med drugo svetovno vojno, in je eden vidnih stebrov antifašizma v Evropi.

Po ogledu muzeja je sledilo delovno srečanje obeh delegacij, v katerih so bili tudi predstavniki regionalnih oz. pokrajinskih organizacij. Predstavniki Zveze koroških partizanov so orisali položaj Slovencev v Avstriji in njihovo dejavno vpetost v boj za manjšinske pravice. Delegacija Zveze borcev je prijatelje iz Avstrije povabila k še tesnejšemu sodelovanju pri pripravi skupnih čezmejnih projektov. Dogovorjeno je bilo, da se delegaciji na temo konkretnega sodelovanja spet srečata po novem letu v Ljubljani.

Aljaž Verhovnik

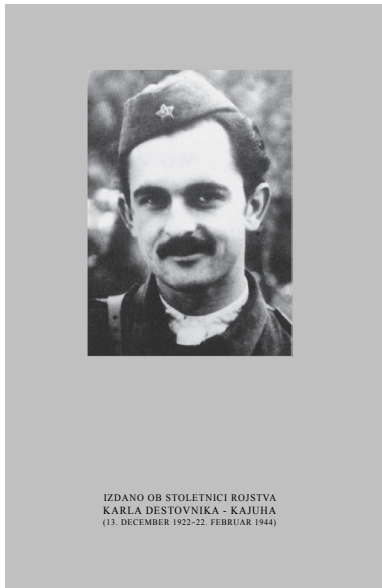
KAJUHOVO LETO 2022 Ob 79. obletnici pesnikove smrti

Leto Karla Destovnika - Kajuha

Vlada je na pobudo ministrstva za kulturo leto 2023 razglasila za leto pesnika Karla Destovnika - Kajuha. Nacionalna počastitev Kajuhevega leta, ki bo poklon pesnikovi ustvarjalnosti in njegovi vlogi v kolektivni zavesti Slovencev, se bo ujela z 79. obletnico pesnikove smrti. Prihodnje leto bo tako zaokrožilo številne prireditve in projekte, ki so potekali že v letu 2022, ko smo praznovali 100. obletnico pesnikovega rojstva.

Literarno delo Karla Destovnika - Kajuha (1922-1944) ni le dokument takratnega časa, temveč obenem izpoveduje najglobljo in najčistejšo nadčasovno človečnost. Njegove poezije sicer ni mogoče ločiti od zgodovinskega časa, ki mu je bila zavezana, vendar pomembno presega zgolj identifikacijsko raven, saj seizmografsko beleži notranje napetosti tistega časa in ga tako transcendirata.

Kajuh zaradi prezgodnje smrti ni ustvaril veliko pesmi, vendar je

IZDANO OB STOLETNICI ROJSTVA
KARLA DESTOVNIKA - KAJUHA
(13. DECEMBER 1922-22. FEBRUAR 1944)

Tik pred izidom je knjiga Kajuh Podobe avtorjev Vlada Vrbiča in Andreja Jurkovnika, ki jo je Knjižnica Velenje izdala ob pesnikovi 100. - letnici rojstva (13. decembra 1922).

v svoji poeziji z izjemno jasnostjo in izrazno močjo izpovedal občutje sveta, ki je bilo značilno za velik del njegove generacije. V svojih pesmih poziva h kolektivni identifikaciji. To je poezija, ki je izrazito usmerjena v družbeni učinek, vendar ni zgolj deklarativna, ampak je obenem občutena visceralno in telesno. Kajuh je vsebine svojih notranjih in intimnih konfliktov na področju ljubezni, družinskih odnosov in strahu pred smrtjo v svojem opusu prepletal z napetostmi idej, skupnosti in takratnega družbenega sveta. Prav zaradi občutljive in izostrene dinamike intimnega občutenja in ekstrovertirane kolektivne akklamacije ga umeščamo v krog najpomembnejših slovenskih pesnikov.

Ustanova Franca Rozmana Staneta bo 21. februarja 2023 v Cankarjevem domu pripravila slavnostno akademijo ob 100. obletnici Kajuhevega rojstva.
S. B.

OBLETNICA Pred 81 leti

Partizanski napad na nemško postojanko

Petega novembra 2022 je Občinska organizacija ZB za vrednote NOB Škocjan v sodelovanju z Združenjem borcev za vrednote NOB Novo mesto, krajevno skupnostjo Bučka in občino Škocjan pripravila 17. tradicionalni pohod iz Škocjana na Bučko. Pohod je bil izveden v spomin na prvi organizirani partizanski napad na nemško postojanko v tem kraju pred 81 leti. Pohodniki smo se na poti ustavili pri zidanci družine Smrekar s Stare Bučke, kjer sta nam zakonca postregla pogačo in domačo kapljico. Na Bučki so se pohodnikom pridružili še praporščaki in pripadniki Prvega spominskega dolenskega partizanskega bataljona. Delegacija je nato na spomenik ob napadu padlemu partizanu Jožku Sašku Deviju položila cvetje, sledila pa je recitacija partizanske pesmi tovarišice Terezije Potočar.

Kulturno slovesnost v Kulturnem domu na Bučki je letos vodila in povezovala Ema Medved, program pa so popestrili flautistka Ema Kapler, recitatorja Janez Strašek in Anže Arčon ter člani kulturne skupine Prvega spominskega dolenskega partizanskega bataljona. Govornika, župan občine Škocjan Jože Kapler in predsednik Združenja bor-

cev za vrednote NOB Novo mesto Dušan Černe kot slavnostni govornik, sta se v svojih govorih dotaknila predvsem dogodkov med drugo svetovno vojno na Bučki, pri čemer sta oba poudarila, da teh in podobnih dogodkov ne smemo nikoli pozabiti. Na slavnosti pa sta največ pozornosti požela slovenski general v pokoju Lado Kocjan in partizan Gorjanskega bataljona Stanko Kušljan v 104. letu starosti.

Nemški okupator je jeseni leta 1941 začel izseljevati Slovence z območja desno od Save, kamor je spadala tudi Bučka. Okupator je iz kraja in okolice izselil skoraj celotno prebivalstvo. Na izseljenem območje je nameraval naseliti

kočevske Nemce in narediti tako imenovano »tamponsko cono«, ki bi branila območje, kjer je potekala takratna okupacijska nemško-italijanska meja. Da bi Nemcem preprečili njihove načrte, sta takratno politično in vojaško vodstvo zasnovala načrt za prvi partizanski napad na Dolenskem, in sicer na nemško postojanko na Bučki. Napad sta v noči s 1. na 2. november leta 1941 izvedla zgolj Novomeška in del Mokronoške čete in je bil z vojaškega stališča zgolj delno uspešen. Vsekakor pa je dal nemškemu okupatorju vedeti, da na okupiranem ozemlju ni prisotna zgolj njegova vojska.

Janko Škoporc

KOLUMNA

Jože Pogljajen

Logarjev rebus

Leto 22 je za stranko Janševikov leto porazov. Krepko poraženi na parlamentarnih volitvah so se morali z oblasti preseliti v opozicijo, kjer so tudi v svojih potezah bolj ali manj osamljeni. Po poletnem premoru so upe za zmago vložili v Anžeta Logarja, ki se je javil, da bi postal predsednik republike. Z enakim (ne)uspehom. Naslednji in najbrž ne zadnji poskus vendarle zmagati so kar trije zakonodajni referendumi. A tudi pri nedeljskem glasovanju o za SDS spornih zakonih se jim ne obeta nič dobrega. Za zmago zbrati najmanj 340.000 glasov zveni kot misija nemogoče.

V tolažbo jim je lahko, da je Logar dobil solidno podporo. Če je do zdaj veljalo, da je razmerje med le-

kdo bo zasedel dokaj nepomemben sedež predsednika države, je zasenčil za razmerja v slovenskem političnem prostoru pomembnejše vprašanje: ali je bila ta kandidatura taktična odločitev SDS, da svojo nič kaj laskavo podobo v javnosti skuša popraviti – z »neodvisnim«, umirjenim in povezovalnim Logarjem in kampanji za predsednika države? Da je torej šlo za skupno tiho (ko)operacijo Janše in Logarja, ki naj sicer ne bi prinesla zmage, ampak bi že Logarjev dokaj dober rezultat na predsedniški tekmi sprožil razmislek na desnici v smeri, da »desna sredina z ustreznim pristopom lahko doseže večino v parlamentu«, ali se je Logar odločil odigrati solo partijo? Povedano drugače, je Logar odigral vlogo od svoje stranke neodvisnega predsedniškega kandidata v dogovoru z vodjo SDS in ga čaka nagrada v obliki poslanca Evropskega parlamenta?

Logarjeva kandidatura za predsednika države je bila nekaj posebnega. Čeprav rangiran v sam vrh SDS, je v predvolilni kampanji nastopal kot brezbarven strankarsko neodvisen kandidat.

Ali ima Logar za bregom kaj drugega, denimo, da bi to kandidacijo, ki ga je za nekaj mesecev potisnila v vrh medijske pozornosti, kapitaliziral z ustanovitvijo lastne, bolj zmerno desne stranke? Če je njegov na-

men to zadnje, potem klobuk dol, čeprav se kaj takega ne bi zgodilo prvič. Za vzor mu je lahko kamniški župan Šarec, ki je po porazu na predsedniški tekmi s Pahorjem ustanovil svojo stranko in se z njo celo povzpela na funkcijo šefa vlade. No, nekaj pomembnih razlik vendarle je. Šarec, denimo, prej ni imel stranke in je bil v očeh ljudstva nov obraz, Logar pa je (bil) eden od stebrov militantne SDS, ki bi mu bila – če bi ustanovil svojo desno stranko – ostra in nepopustljiva nasprotnica, še zlasti ker Janša gotovo ne bi trpel konkurenčne zmerne stranke na desnici. Še posebej ne, če bi mu Logar na svoje pašnike speljal recimo nekaj deset tisoč zdajšnjih volivcev SDS. Bi bil pa pojav zmerne desne stranke z Janši konkurenčnim obrazom zagotovo dobrodošla sprememba v političnem ringu in mnogo pomembnejša od predsedniške zmage »slovenske kraljice« Nataše Pirc Musar. Za to prognozo bližnje Logarjeve prihodnosti in prihodnosti na slovenski desnici je sicer bolj malo dejstev na voljo, a takšen scenarij ni čisto nemogoč. Na to napeljujejo Logarjevi spravaški nastopi, ki so jih mnogi sicer ocenili kot sprenevedanje in zavažanje volivcev, pa tudi omenjena Logarjeva napoved ob razglasitvi poraza, da je pred njim nekaj velikega. Kaj je lahko večjega kot nova stranka, kjer bo on in ne kdo drug šef?

vim in desnim polemom 60 : 40, je razliko znižal na 54 : 46. Najbrž tudi zato ob objavi izida volitev ni kazal razočaranja. Še več, presenetil je s skrivnostno napovedjo, da je pred njim(i) nekaj velikega. Kaj naj bi to bilo, ni povedal. Redko kdo ga je o tem tudi kaj vprašal. Še najmanj so se s tem ukvarjali privrženci zmagovalke. Zmago svoje izbranke so v Ruski dači skromno proslavljali z vedri šampanjca in bili razumljivo veseli ob z dobrotami obilno obloženih mizah. Kar preveč razposajeno, kajti marsikdo se je po volitvah spraševal, ali je Pirc Musar res najboljša izbira za najvišjo, čeprav ne ravno najpomembnejšo funkcijo v državi. Kar lepo število ljudi je na glasovnici obkrožilo številko 2, čeprav niso mislili, da je najboljša izbira. Tako so glasovali, ker so hoteli preprečiti, da bi predsednik postal Logar. Pomisleke o izbiri vzbujajo tudi vehementne napovedi, kaj bodo prve poteze novepečene predsednice republike. Takoj bo sklicala šefe strank in jim naložila, da morajo biti enotni. Ne samo to, angažirala se bo za ureditev razmer v zdravstvu in še kje, denimo v balkanskem kotlu. In tako dalje. A nič od tega ni najti med v ustavi določenim opisom del in nalog predsednika republike.

Logarjeva kandidatura za predsednika države je bila nekaj posebnega. Čeprav rangiran v sam vrh SDS, je v predvolilni kampanji nastopal kot brezbarven strankarsko neodvisen kandidat. Taktika biti »neodvisen«, »nestranski« slogaški kandidat sicer ni nekaj novega. Zlasti SDS jo že nekaj časa – kar uspešno – uporablja na županskih volitvah. Tokrat smo ji bili priče na najvišji ravni. Pretiran in pregrešno drag cirkus – volitve so nas stale skoraj 10 milijonov evrov – okrog tega,

PISMO

Ravnatelju Gimnazije Bežigrad

Spoštovani gospod ravnatelj mag. Ciril Dominko!

Na današnji dan (26. oktobra 2022) smo člani ZB za vrednote NOB odnesli cvetje k spomenikom in obeležjem v spomin našim padlim tovarišem v času NOB. Med tistimi, kamor vsako leto položimo cvetje, sta tudi obeležji v avli vaše ustanove. Že lani sem imel težave, ker ste ob čiščenju, ki je potekalo v tem obdobju, zložili pohištvo pred obeležji, tako da sem težko našel prostor, kamor sem za silo lahko položil cvetje.

Ker imam težave z zdravjem, mi je letos pomagal mlajši tovariš (letnik 1982).

Oglasila sva se tudi pri vas. Čakal sem ga v avtu, ker ni bilo primerne parkirne mesta. Trajalo je kar precej časa, in ko se je vrnil, je bil zgrožen. Varnostnik mu namreč ni dovolil položiti cvetja, rekoč, »da ne ve, ali je to sploh še dovoljeno«. Na vztrajanje tovariša je poklical nekoga (šefa), ki je potem milostno dovolil položitev rož.

Bil sem zgrožen in zato vam pišem. Prepričan sem, da sta ta dva dogodka osamljena in da je odnos vas, ki vzgajate našo mladino, do najslavnejšega

dela naše zgodovine drugačen. Če ne bi bilo borcev za severno mejo z generalom Maistrom na čelu in narodnoosvobodilnega boja, tudi ne bi bilo osamosvojitvene vojne. Ponosen sem, da smo kar trije rodovi naše rodbine sodelovali v vseh treh dogodkih – ded, oče in jaz. Prijazen pozdrav.

Mitja Zupan

V METEŽU ZGODOVINE Matjaževa vojska (3)

Povojne oborožene skupine

Martin Premk

V Trstu je deloval OC, ki ga je vodil Dušan Lajovic. Ta center je predvsem poskušal vzpostaviti vohunsko in kurirsko mrežo v Sloveniji. To je poskušal z vohunsko skupino Lastovka, ki je delovala med Gorico in Ljubljano ter je kmalu prišla pod nadzor UDV. V Ljubljani je skupina Lastovka sodelovala z ilegalno skupino gimnazijcev Zveza demokratične mladine, ki jo je prav tako začela nadzirati UDV. Skupini sta po ukinitvi centra v Trstu razpadli. Prek zahodne meje je delovala tudi skupina četniškega komandanta in nekdanjega poveljnika Slovenske legije Mirka Bitenca, ki je kot kurirska in obveščevalna skupina delovala preko Šentjošta nad Vrhniko. Mirko Bitenc je imel povezave tudi z Ljubljansko škofijo, s škofom Leničem se je osebno sestal. Ujeli so ga v Ljubljani januarja 1948, njegove pomočnike pa v Šentjoštu nad Vrhniko. Proti Mirku Bitencu in organizatorjem medvojnega četništva na Gorenjskem je bil pole-

ti leta 1948 v Ljubljani organiziran velik sodni proces.

Matjažev pokret pa je izdajal tudi svoj »uradni časopis« Matjažev glas. Urednik je bil dr. Zdravko Kalan, član Narodnega odbora v Rimu. Tiskali so ga v Münchnu in ga na vse načine skušali širiti po Sloveniji. V njem so pisali predvsem propagandne članke proti novi oblasti v Sloveniji. Poskušali so tudi širiti neresnične vesti, kot na primer, da »Nagodetova brigada Matjaževe vojske napada Ljubljano« in podobno. Žalili pa so tudi predstavnike oblasti, predvsem maršala Tita, ki naj bi bil nenasiten požeruh in zapravljivec.

Poleg Matjaževe vojske so ta čas v Sloveniji delovale še druge oborožene skupine, ki so bile posledica druge svetovne vojne. V okolici Ljubelja in Tržiča je delovala skupina nekdanjih partizanov Franca Ahačiča in Franca Lausegerja. Ta skupina je delovala neposredno po navodilih angleške varnostne službe, zbirala obveščevalne podatke in v več spopadih ubila dva oficir-

ja KNOJ. Njeni člani in podporniki so bili ubiti in ujeti poleti leta 1947. Skupina Italijanov iz Izole je po navodilih iz Trsta ustanovila Gruppo Resistenza Istriana – Domenico Lovisato, ta skupina naj bi izvajala teroristične napade in pripravljala italijanski »prevzem« slovenske obale. Po ponesrečenem poskusu miniranja radijskega oddajnika na Belem križu nad Portorožem so bili člani skupine odkriti in ujeti leta 1948.

Matjaževa vojska in odbori naj bi se pripravljali na nov oboroženi spopad, takrat naj bi prevzeli oblast v Sloveniji.

V oboroženi skupini Jakoba Zajca je bilo nekaj fantov iz Savinjske doline, ki so rajali, kot da bi odšli na služenje v JA, ustanovili kar svojo vojsko in z njo krožili po Savinjski dolini. Po dveh dneh so bili po spo-

padu z varnostnimi službami ujeti. Svojo skupino je ustanovil tudi demobilizirani partizan Franc Požar, nekdanji komandant 1. bataljona Tomšičeve brigade. V povojnem življenju se ni mogel znajti, zato ga je pot vodila v oboroženo skupno. Kot vodja skupine je bil ujet in obsojen na smrt.

Ustanovljeni sta bili tudi dve ilegalni organizaciji, ki sta se hoteli nasilno boriti proti novi oblasti. Prva je bila Slovenska antikomunistična organizacija v Prevaljah na Koroškem, katere člani so bili ujeti in obsojeni leta 1947. Slovenska prostovoljna armada je bila ustanovljena v Lovrencu na Pohorju, njeni člani so bili obsojeni leta 1949. V povojni Sloveniji pa je delovalo še več oboroženih skupin, pri katerih je težko ločiti, ali so delovale politično ali so za raznimi političnimi gesli samo skrivale svoje kriminalno početje.

Povojni čas pa je prav gotovo najbolj zaznamovala Matjaževa vojska oziroma oborožene skupine, organizirane in vodene po Nacionalnem komiteju Kraljevine Jugoslavije in

Glavnem obveščevalnem centru v Salzburgu. GOC je ustanovil še druge obveščevalne centre ob avstrijski in italijanski meji. Tako delovanje NKKJ in GOC so dovoljevali in podpirali Američani in Angleži oziroma njihove obveščevalne službe. Matjaževa vojska so lahko skupaj z ustaškimi in četniškimi skupinami, katerih delovanje so prav tako podpirali, uporabljali kot eno od sredstev pritiska na povojno Jugoslavijo. Z njenim delovanjem so tudi zbirali obveščevalne podatke za morebitno novo vojno, Slovenija je bila zaradi svoje lege ob meji za to najprimernejša. Matjaževa vojska oziroma njene skupine so imele natančno izdelane načrte delovanja. Predvidevali so celo ustanovitev »vseslovenske Matjaževe vojske« in ilegalne opozicijske mreže krajevne oblasti Matjaževih odborov po vsej Sloveniji. Matjaževa vojska in odbori naj bi se pripravljali na nov oboroženi spopad, takrat naj bi prevzeli oblast v Sloveniji.

(nadaljevanje v prihodnji številki)

RAZPRAVA dr. Martin Premk

Zakaj nihče ne omenja Matjaževe vojske?

»Pa dajmo še malo osvežiti zgodovinski spomin, pogledati zgodovinska dejstva, ampak ne samo tistih, ki so nam všeč, dajmo še tista druga, ki danes še niso bila omenjena. 1. septembra sta Poljsko napadli dve državi, oboroženi sili dveh držav, Nemčije in Slovaške. 17. septembra 1939 se je priključila Sovjetska zveza. Kaj je zdaj Slovaška tukaj? Ker ni bil samo sporazum Molotova in Ribbentropa 23. avgusta 1939. Bil je tudi Münchenski sporazum 30. septembra 1938, ker so si razdelili Čehoslovaško in je Slovaška postala nemški protektorat.

Ta Poljska, ki je bila žrtev, je pa eno leto prej v skladu z Münchenskim sporazumom vkorakala na Češko in zasedla svoje dele. In tako kot lahko kažemo slike nemških oficirjev z vojaki Sovjetske zveze, lahko kažemo tudi slike nemških vojakov s poljskimi oficirji. Pa tudi Poljska je leta 1934 podpisala z Nem-

čijo sporazum o nenapadanju, tako kot ga je leta 1939 Sovjetska zveza. Sicer pa je bil prvi mednarodni sporazum, ki ga je podpisala nacistična Nemčija, konkordat z Vatikanom 30. julija 1933. Tako da če govorimo o nekih mednarodnih sporazumih, dajmo jih povedati vse, ne samo tistega, kar nam je všeč.

Pa dajmo tudi reči, da je tudi fašistična Italija podpisala konkordat z Vatikanom leta 1929. In ko govorimo o Osvobodilni fronti, ki je bila ustanovljena v noči s 26. na 27. april 1941, trije dokumenti obstajajo iz aprila in maja 1941, na enem piše Osvobodilna fronta, na enem piše Protiimperialistična fronta. Ta, na katerem piše Protiimperialistična fronta, je ravno iz 22. junija 1941, ko je bila Sovjetska zveza napadena in ko se je po teh vaših teorijah Protiimperialistična fronta preimenovala v Osvobodilno fronto. Sicer pa kaj je sploh narobe z imenom pro-

tiimperialistična? Imperializem je samo eden od vaših totalitarizmov, tako kot kolonializem ali pa katolicizem. Potem smo slišali, da nismo imeli nobene kolaboracije.

Slovensko domobranstvo oziroma v Sloveniji /nerazumljivo/ je ustanovila organizacija SS, konkretno gauleiter Friedrich Rainer, poveljnik je bil SS general Erwin Roesener. In organizacija SS je bila po drugi svetovni vojni na nürnberških procesih spoznana za zločinsko organizacijo. O tem tudi se nič ne govori. To je tudi zgodovinsko dejstvo. In seveda imamo 600 povojnih grobišč. Imamo tudi medvojnna grobišča, niso še vsa raziskana, mnogo partizanov tudi še ni odkopanih, mnogo jih je izginilo, nikoli več ne bomo zanje vedeli. Imamo Sveti Urh, imamo Kozlarjevo goščo, imamo ogromno skritih grobišč, tudi partizanskih, pa jih nihče ne odkopava. Ko pa že govorimo o

povojnih pobojih, zakaj nihče nikoli ne omenja ne Matjaževe vojske ne križarjev, če je že tako pomembno, kaj vse je bilo po koncu vojne? Zakaj nihče ne omenja teh skupin, četnikov, ustašev, domobrancev, ki so vdrali iz Italije in Avstrije še do leta 1950, pobijali po Pohorju, pobijali po Štajerskem, pobijali po Prekmurju? Zakaj, če govorimo, kaj vse je bilo narobe po vojni? Matja-

ževe vojske, križarjev še nihče nikoli ni omenjal. Ker očitno, kot je bilo že rečeno, ne gre tukaj ne za pieteto ne za zgodovinsko resnico, ampak zgolj za zlorabo zgodovine za politična obračunavanja, za zlorabo zgodovine za politične namene. In če so vsi zločini enaki in vsi vaši totalitarizmi enaki, ti totalitarizmi niso bili samo trije v zgodovini, jih je bilo več, od kolonializma, imperializma, katolicizma, tako da dajmo potem obsoditi vse zločine, tudi tiste, ki so bili v Afriki, Aziji. In še enkrat mislim, da je bistvo vsega tega, da se tu enačijo nacizem, komunizem in fašizem, ampak tukaj pa je vprašanje, ali so ti trije vaši totalitarizmi enaki ali niso. Zakaj je Katoliška cerkev sodelovala samo z dvema? Torej niso vsi trije enaki.«

(Del razprave na 7. izredni seji DZ 28. junija 2022. Objavljamo na željo številnih bralcev)

DOGODKI Goriška brda, Kožbana

Podpis listine o pobratenju

V spomin na veliko predvolilno zborovanje na jasi sredi gozda 9. julija 1944 vsako leto na istem mestu poteka dobro obiskano srečanje, ki ga je za dve leti prekinila epidemija covida. Letos pa se je ob tej priliki zgodil pomemben dogodek.

Na prizorišče so najprej prikoraliki praporščaki krajevnih združenj borcev za vrednote NOB, veteranov vojne za Slovenijo in ANPI - VZPI. V imenu občine Brda in vseh treh krajevnih organizacij borcev za vrednote NOB, iz Kojškega, Medane in z Dobrovega, je navzoče nagovoril podžupan občine Brda Žarko Kodermac.

Poseben pozdrav je namenil borkam in borkem v narodnoosvobodilnem boju, partizankam in partizanom, našim zvestim tovarišicam in tovarišem sekcije BBO iz Lju-

bljane, praporščakom, veteranom vojne za Slovenijo, županu občine Brda Francu Mužiču, domačinom, svetnicam in svetnikom ter oblikovalcem programa in nadaljeval: »Naše že tradicionalno druženje v Kožbani bomo danes zaznamovali še s posebnim dogodkom, podpisom skupne listine o pobratenju Krajevnih organizacij borcev za vrednote NOB v Brdih z organizacijo ANPI iz Čedad. Nekajletno povezovanje, druženje in prijateljstvo, predvsem pa skupni in poenoteni pogledi na naš partizanski boj proti fašizmu in ohranjanje spomina nanj nam dobesedno ponujajo v podpis listino o pobratenju. To pomeni zavezo k nadaljevanju ohranjanja in razvijanja prijateljskih odnosov tudi v prihodnje, zahvalo in spomin vsem, ki so vse do danes s spoštli-

vim odnosom ohranjali in dograjevali vezi in prijateljstva. Hvala Eliu Nadaluttiju, Danilu Perčiču, Francu Črnogljju in številnim soborkam in soborcem, ki jih ni več med nami. Vsem nam pa so skupna dolžnost in obveza, spoštovanje in odgovornost spominjati se in opominjati, predvsem pa izraz spoštovanja in hvaležnosti do vseh, ki ste in so s oblikovali takratni čas in postavljali temelje prihodnje skupnosti – države in domovine, ki je praznovala svojo 31. obletnico obstoja.«

V nadaljevanju programa je Gabrijela Kodermac predstavila brošuro o Edvardu Ferjančiču - Tarasu, briškem duhovniku, ki je imel pomembno vlogo tudi na predvolilnem srečanju v Kožbani leta 1944. Sledil je kulturni program, izvedli so ga učenke in učenci Osnovne

Podpisniki listine o pobratenju so bili (od leve proti desni): Luciano Marcolini Provenza, predsednik ANPI Čedad, Žarko Kodermac, predsednik KO borcev za vrednote NOB Dobrovo, Karlo Passoni, predsednik KO borcev za vrednote NOB Kojško, in Žarko Čukjati, predsednik KO borcev za vrednote NOB Medana.

šole Alojza Gradnika Dobrovo, Trio Veteran z venčkom partizanskih in pevski zbor iz Rude v Furlaniji. Končal se je s pesmijo Vstala Primorska, s katero smo pospremili

praporščake s prizorišča. Sledilo je prijateljsko druženje ob pesmi in klepetu.

Milena Beguš, foto: arhiv ANPI Čedad

SPOMENIKI Partizanski spomeniki na Geopediji

Padlim ob Savi pri Podnartu

PRI PREHODU PREKO SAVE
JE NA TEM MESTU
DNE 6. 7. 1944 PADLO
16 BORCEV I. BATALJONA
GORENJSKEGA ODREDA.

»Sončnega julijskega dne leta 1944 je v našo vas Rovte nad Podnartom prišla dolga kolona preznojenih partizanov, bilo jih je nekaj deset. Vsi so bili obloženi s težkimi nahrbtniki, v katerih so, kot sem izvedel pozneje, iz Cerknega ali iz Farjega Potoka tovorili orožje in municijo za Kokrški odred. Nastanili so se po hišah, ženske so jim kuhale. Domačinom se je zdelo čudno, zakaj so se v Rovtah brez posebne potrebe zadržali kar dva dneva. Tretji dan je prišlo povelje za naprej. Šli so mimo domačinov s Poljšice in iz Rovt pri Podnartu, ki so na travniku ob potoku Plaznica, ki se malo nižje izteka v Savo, pospravljali seno. Med njimi je bila tudi naša mama Cilka z vsemi štirimi otroki, igrali smo se in z zanimanjem opazovali kolono. Četo je vodil Ciril Rakovec, po navadi oblečen v rdečo karirasto srnjico. »Kam pa jih ženeš?« so ga vprašali. Dve sosedki, Kraljeva Mara in Tončeva Mara (s Toncove domačije na Poljšici je bil avstrijski podmaršal Jožef Tomše plemeniti Savski dol), ki sta tudi bili aktivistki (za partizane so delali tako rekoč vsi vaščani), sta ga zaman rotile, naj jih ne pošilja tja dol, saj se je vedelo, da bo tam nemška zaseda. A ju ni poslušal. Sam je ostal višje na skali, nosače pa je postrojil v Dolah ob bregu, kjer naj bi vsi naenkrat prečkali železnico in prebredli reko.

Ko so partizani okrog sedmih zvečer krenili čez reko, je močno zaropotalo in padali so drug za drugim. »O, reveži, a bodo vse postrelili, ta hudič jih je spustil v Savo ...«, sem slišal jadikovati starejše. Streljanje je trajalo kako uro, streljali so tudi z oklepnege železniškega vagona, »panzerhaus« se jim je reklo. Kdor je znal plavati, se je vrgel v vodo in se med rafali poskušal prebiti na drugo stran. Padlo je 16 partizanov, pravijo, da je bilo tudi precej ranjenih in ujetih, nekaterim se je po čudežu uspelo rešiti preko sotočja Save in Tržiške Bistrice, kjer Nemcev ni bilo.

V našo hišo, k Potočnikovim v Rovte, sta se naslednji dan zatekla dva

Na Geopediji je z zvezdico označen spomenik šestnajstim padlim ob Savi pri Podnartu.

Očiščen spomenik ob železnici na relaciji Podnart-Kranj

premočena partizana, ki jima je uspel beg v nasprotno smer, v hrib. Mama jima je skuhalo žgance in priskrbelo suha oblačila in po nekaj urah počitka sta v bližnjem gozdu že dobila zvezo s partizani, za kar je poskrbel oče.

Po mnogih letih sem se po naključju srečal z enim od preživelih, Francem Snojem. S soborcem sta se izvlekla iz savskih brzic in se v Podbrezjah blizu Grmačeve hiše pred nemško zasedo hotela skriti za kup peska, ko sta se znašla iz oči v oči z dvema vojakoma. Na srečo nista bila krvoločne sorte. »Weg, geh weg!« sta ju naganjala stran. In sta stekla, kolikor so jima noge dale.

Vaščani smo sumili, da je zasedo organiziral tisti v rdeči srnjici. Ta

človek je bil pravi hudič v človeški podobi, vsi smo se ga bali. Pozneje se je govorilo, da je bil najbrž kriv tudi za druge žrtve med domačini in partizani v okolici. Bil je terenec, imel je celo svojega kurirja. Po vojni je bil menda obsojen na deset let zapora, odsedel pa je v kočevskih zaporih tri leta. Pred sojenjem so zaslišali tudi vaščane, ki pa niso obremenilno pričali proti njemu. Po svoje se jim je smilil, ker je imel invalidnega otroka. Najbolj je bil kaznovan s tem, da so se ga vsi izogibali. Umrl je leta 1990.«

Po spominih **Janka Potočnika** z Ovsji zapisala **Mira Hladnik**

Stane Gradišnik

SPOROČILA Priznanja popisovalcem

Popisanih skoraj 7300 obeležij

Okrožnico sem nameraval razposlati ob okrogli številki 7200, pa me je čas prehitel in se že bližamo 7300 obeležjem. Iz zgodovine urejanja razbiram, da smo z vpisovanjem nazadnje hiteli Stane Gradišnik, ki je hodil po britofih in tam iskal partizanske, in M. in M. Hladnik, ki sta izkoristila srečanje v spomin na Zorana Božiča v Novi Gorici in se po simpoziju odpravila na krožno pot po goriškem zaledju na oni strani meje.

Nekaj modrih zvezdic, ki so lajšale iskanje, je bilo že na zemljevidu, na druge spomenike pa sva ob poti naletela čisto po naključju. Posebno v Doberdobo so domačini pred

hišami, od koder so nacisti odpeljali »nižjo raso« na zadnjo pot, nasedli veliko slovenskih spotikavcev. Leksikon Slovencev v Italiji kaže na protifašistične spomenike v krajih Ronke, Štarancan, Škocjan, Pieris, Turjak ..., kjer so med vojno še živeli Slovenci, vendar tam na spomenikih ni več slovenščine, samo posamezna slovenska imena v italijanskem zapisu. V Gorici na izpostavljenih mestih prevladujejo spomeniki prek 600 italijanskim domoljubom, ki so jih partizani leta 1945 deportirali v Jugoslavijo, od koder se niso vrnili; kakšno vlogo so imeli ti ljudje med vojno, na spomenikih ne piše. Za iskanje in foto-

grafiranje je v tem delu Furlanije in Julijske krajine ostalo spomenikov vsaj še za en kolesarski ali avtomobilski izlet. Nagrobnike na pokopališčih, tudi tiste zunaj Slovenije, so dodajali Miloš Kermavnar, Daniel Divjak, Bor Borovski in še kdo. Miloš je združil seznama krajev smrti in grobov narodnih herojev. Naš predlog za priznanja ZB najprizadevnejšim 30 popisovalcem spomenikov na Geopedijo se je v preteklih desetih mesecih dodobra umedel, držimo pesti, da se po ponovnem pozivu obljuba priznanj čim prej uresniči.

Miran Hladnik

KOMENTAR

France Križanič

Država in podjetništvo

Poglejmo, kako je z vlogo države v sodobnem gospodarstvu. Neoliberalna revolucija jo je namreč nameravala zmanjšati in povečati vlogo trga. To revolucijo je na začetku osemdesetih let prejšnjega stoletja v Združenem kraljestvu začela izvajati Margaret Thatcher, v naslednjih letih in desetletjih pa se je razširila po svetu in dobila posnemovalce tudi pri nas. Prvi cilj te revolucije ni uspel, pri drugem pa je bila zmagovita tako, da se je poslabšal položaj zaposlenih proti lastnikom kapitala. Vzvod za »uspeh« je bila selitev proizvodnje iz razvitih držav na Kitajsko.

V sodobnem gospodarstvu mora država s fiskalno in monetarno politiko preprečevati recesijo (primera sta finančna kriza leta 2008 in pa kriza, povezana s pandemijo covid 19), pa tudi inflacijo.

Država ima ključno vlogo tudi pri razvoju zelenih tehnologij. Dani Rodrik v članku »Zelena industrijska politika« ugotavlja, da je bil uspešen razvoj proizvajalca električnih vozil Tesla mogoč zaradi 465 milijonov dolarjev vrednega poročstva države (leta 2009). Pred tem je imelo podjetje rekordno izgubo in je odpuščalo. Vetrno tehnologijo najbolj intenzivno razvijajo z državno financiranimi projekti na Danskem, v Nemčiji in na Kitajskem (Mazzucato). Dani Rodrik je analiziral tekmo med ZDA in Kitajsko pri razvoju sončnih elektrarn. ZDA so poskušale s tehnologijo na osnovi bakra, Kitajska pa na osnovi silicija. Slednja je bila cenejša in podjetje (Solindra), ki je leta 2009 v ZDA dobilo 450 milijonov dolarjev državnih garancij, je bankrotiralo. Razlika v cenovni učinkovitosti med obema tehnologijama je sicer nastala zaradi upada cen silicija. Smiselno je, da država podpira večjo skupino razvojnih projektov, pri tem pa izvaja nadzor in omogoči selekcijo (Rodrik).

Država omogoča podjetništvo tako, da financira najbolj tvegane raziskave. Mariana Mazzucato je pokazala, da je bilo na primer vseh

dvanajst revolucionarnih tehnologij, od mikroprocesorjev in spominske enote do satelitske navigacije, LCD-zaslona in litijevih baterij, potrebnih za uvedbo pametnega telefona, razvitih z državnimi sredstvi. Leta 2007 je ta telefon na trg uvrstilo računalniško podjetje Apple s svojim karizmatičnim direktorjem Stevom Jobsom, znanim po stališčih o čim manjši vlogi države v gospodarstvu. Čeprav so bile ključne tehnologije za pametni telefon razvite drugje, je Apple zaznal njihov pomen, jih z intenzivnim inženirskim delom integriral ter oblikoval v za uporabnika prijazen izdelek. Država je Apple podprla z nakupom delnic, mu omogočila dostop do informacij o novorazvitih tehnologijah ter mu zagotovila prijazno davčno okolje. Mimogrede, Apple je že na svojem začetku

leta 1980 dobil 500.000 dolarjev podpore preko agencije za spodbujanje malega gospodarstva. Enako kot Mariana Mazzucato za Apple tudi Fred Block v članku »Inovacije in nevidna roka države« navaja, da je bil postopek, s katerim Google izvaja selekcijo informacij (ključna tehnologija računalniškega brskalnika), razvit z nepovratnimi javnimi sredstvi.

Ameriška Uprava za hrano in zdravila je med letoma 1993 in 2004 odobrila 1072 zdravil, med katerimi je bilo le 14 odstotkov pomembno novih, tako imenovane nove molekulske enote, in tri četrte teh je bilo razvitih z javnimi sredstvi (Mazzucato). Farmacevtska podjetja so izvajala manjše spremembe, klinične preiskave in marketing. Podobno zakonitost smo opazili tudi v razvoju cepiv za covid 19.

Država ima ključno vlogo tudi pri razvoju zelenih tehnologij. Dani Rodrik v članku »Zelena industrijska politika« ugotavlja, da je bil uspešen razvoj proizvajalca električnih vozil Tesla mogoč zaradi 465 milijonov dolarjev vrednega poročstva države (leta 2009). Pred tem je imelo podjetje rekordno izgubo in je odpuščalo. Vetrno tehnologijo najbolj intenzivno razvijajo z državno financiranimi projekti na Danskem, v Nemčiji in na Kitajskem (Mazzucato). Dani Rodrik je analiziral tekmo med ZDA in Kitajsko pri razvoju sončnih elektrarn. ZDA so poskušale s tehnologijo na osnovi bakra, Kitajska pa na osnovi silicija. Slednja je bila cenejša in podjetje (Solindra), ki je leta 2009 v ZDA dobilo 450 milijonov dolarjev državnih garancij, je bankrotiralo. Razlika v cenovni učinkovitosti med obema tehnologijama je sicer nastala zaradi upada cen silicija. Smiselno je, da država podpira večjo skupino razvojnih projektov, pri tem pa izvaja nadzor in omogoči selekcijo (Rodrik).

KOMEMORACIJE **Dan spomina na mrtve****Sveti Urh, Kozlarjeva gošča:**

Kozlarjeva gošča, Gramozna jama, sv. Urh in še bi lahko naštevali. To so kraji na obrobju Ljubljane – mesta heroj, ki so med drugo svetovno vojno okupatorju in njegovim domačim pomagačem služili za najhujša mučenja in ubijanje Ljubljančanov ter prebivalcev okoliških krajev.

Spominska slovesnost na Sv. Urhu

S spominske slovesnosti v Kozlarjevi gošči

Komemoracija pri Grobnici narodnih herojev

Tako kot vsako leto smo v ljubljanski borčevski organizaciji združili moči z mestno občino Ljubljana in veteranskimi organizacijami, združenimi v KOD-VOS, in se skupaj poklonili spominu na usmrčene v Kozlarjevi gošči, Gramozni jami, na sv. Urhu, vsem padlim pa tudi pri Grobnici narodnih herojev, v Spominskem parku na Žalah, pri Kostnici padlim v prvi svetovni vojni in ne nazadnje smo se poklonili tudi padlim v vojni za Slovenijo. Na komemoracijah so številne delegacije ob pozdravu častne straže Slovenske vojske in praporščakov ter žalni koračnici Orkestra slovenske policije položile cvetje.

V Kozlarjevi gošči, Spominskem parku na Žalah in na sv. Urhu smo prisluhnili besedam spomina na vse mučene in usmrčene ter vse padle. V Kozlarjevi gošči je govoril Marko Koprivc, državni sekretar v Službi Vlade za razvoj in evropsko kohezijsko politiko. Opozoril je na tragične dogodke tistih usodnih jesenskih dni leta 1943, ko je na teh travnikih črna roka zločinske tolpe tako imenovanih apostolov v imenu boga pod vodstvom Fraklja zverinsko morila naše ljudi. Nič ni opravičljivega v tem, da tolpa zločincev iz postelj dobesedno zvleče mladino, otroke, matere, obnemogle starce in jih zverinsko potolče na travnikih pred lastnim domom zato, ker so bili zvesti slovenski zemlji, slovenskemu narodu, zvesti življenju in svobodi.

Tudi besede župana Zorana Jankovića na Žalah in sv. Urhu so nas za trenutek spomnile na čase, ko je bila Ljubljana obdana z bodočo žico, ko so gorele vasi na njenem obrobju, s pomočjo domačih izdajalcev pa so okupatorjevi vojaki iskali in zapirali prebivalce, jih vozili v taborišča Gonars in na Rab ter streljali talce. Toda oba govornika sta usmerila pogled tudi v prihodnost. Marko Koprivc je dejal, da moramo vsem žrtvam v spomin ohranjati vrednote protifašizma in narodnoosvobodilnega boja. Zoran Janković pa je poudaril, da bo Ljubljana ostala na pravi strani, na strani vrednot narodnoosvobodilnega boja, na strani zmagovalcev nad fašizmom in nacizmom.

Meta Verbič, foto: Nik Rovani

Pobrežje - Maribor:

Krajevna organizacija ZB za vrednote NOB Pobrežje - Maribor pri spominski plošči na Zdravstvenem domu Pobrežje vsako leto ob dnevu spomina na mrtve pripravi spominsko slovesnost. Pobrežje je kot znani proletarski predel mesta Maribor v zgodovino zapisala večina njegovih prebivalcev v času druge svetovne vojne. Zaradi množičnega in organiziranega odpora so hčere in sinovi slovenskega naroda, ki so ljubili svoje starše, žene, otroke, dekleta, ki so samo hoteli živeti in za svoje, govoriti slovenski jezik, bili od vsega tega nasilno odtrgani in jim je bilo zaradi tega odvzeto življenje. Pri spominskem obeležju smo se zbrali svojci, ki negujemo spomin na te krute dogodke. Poklonili smo se spominu na naše prednike s kulturnim programom Maksa Kobala in Mira Franka, podpredsednik ZB Maribor Jože Vrhnjak je v govoru poudaril pomembnost negovanja vrednot narodnoosvobodilnega boja, 85-letni član Đuro Đakovac je položil venec k obeležju, družno pa smo zapeli tudi pesem Naša vojska.

Jože Vrhnjak

Gradac v Beli krajini:

Tudi letos smo se prvega novembra krajani in Združenje borcev za vrednote NOB Gradac v Beli krajini poklonili spominu na žrtve domačinov, ki so svoje življenje dali za slovenski narod, da bi ostal in obstal na svoji zemlji, ohranil slovensko besedo in da bi končno prišli do svoje tako težko priborjene in pričakovane svobode. Zato je prav, da se teh ljudi spoštljivo spomnimo ter jim izkažemo čast in globoko spoštovanje, saj so se v Gradcu in njegovi oko-

lici v prelomnih letih druge svetovne vojne borili za našo kulturo, besedo in boljši jutri. Vsaka vojna je kruta, najbolj kruto pa je, ko se rojak po nalogu okupatorja, kateremu je prisegel in ga je ta še plačal in oborožil, obrne proti svojemu sosedu. Takšni dogodki ostanejo v trajnem spominu naroda, kar je popolnoma razumljivo. Vendar je treba živeti naprej in se nekako pobotati.

Danes pravijo temu sprava. Vprašamo pa se, kdo naj bi se med seboj spravil, ker udeležence te krvave vojne ni več med živimi. Torej naj bi se spravili ljudje, ki z vojno niso imeli nič.

Žal se je danes sprava sprevrgla v medsebojno politično in ideološko obračunavanje in ponarejanje zgodovine. Vsem tem zdrharjem je treba povedati, da je medvojno in povojno dogajanje do podrobnosti obdelala tako domača kot svetovna zgodovina. Vse je zapisano in osemdeset let po drugi svetovni vojni ne moremo več obremenjevati sedanje generacije. Zato pozivamo, da sprava preneha biti orodje za medsebojno obračunavanje in nabiranje političnih točk. Politiko in Cerkev pozivamo, naj nam data mir in zgodovino prepustita zgodovinarjem, življenje pa prepustita današnji in prihodnjim generacijam brez teh obremenitev.

Tilen Doltar

Kisovec - Loke:

Letošnja komemoracija ob dnevu spomina na mrtve pred osrednjim spomenikom na Lokah je bila 28. oktobra. Veliko število krajanov in krajanov, članic in članov Krajevne organizacije ZB Kisovec - Loke si je vzelo čas in se poklonilo padlim krajanom v drugi svetovni vojni. Podpredsednica KO ZB Viktorija Benko je v nagovoru opozorila, da se dogodki iz zgodovine ne smejo ponoviti. Pihalni orkester SVEA, Rudarski pevski zbor Loški glas in učenci Podružnične šole Tone Okrogar Kisovec so s svojim nastopom popestrili komemoracijo. Hvala vsem veteranskim organizacijam, gasilskemu društvu, županu občine Zagorje Matjažu Švaganu, predsedniku Združenja ZB Zagorje Romanu Škrabarju za položitev cvetja. Posebna hvala vsem, ki so se v velikem številu poklonili padlim krajanom.

Janez Krznar

Moste pri Komendi:

Krajevna organizacija Zveze borcev za vrednote NOB Komenda je 28. oktobra ob dnevu mrtvih pripravila komemoracijo pri spomeniku NOB v Mostah pri Komendi. Spomnili smo se treh borcev, ki so prve dni novembra 1944 padli v neenakem boju z domobranci iz Lahovč in tudi domobranci in Nemci iz Mengša.

V kulturnem programu so nastopili MePZ DU Komenda in recitatorki, krajši govor pa je imel predsednik KO ZB Komenda. Za konec pa so člani KO ZB Komenda odnesli lovorove vence še do petih spomenikov in prižgali svečke, nato pa so se zbrali na tovariškem srečanju v Komendi.

Filip železnik

Stari trg pri Ložu:

Na Ulaki, vzpetini nad Starim trgom v Loški dolini, stoji markanten spomenik z grobnico, postavljen leta 1953 v spomin žrtvam izdajstev in okupatorjevega nasilja med narodnoosvobodilnim bojem. Zasnovala sta ga arhitekt Vinko Glanz in kipar Boris Kalin. V notranjosti spomenika je grobnica, nad njo pa prostor s ploščami, na katerih so po vaseh izpisana imena 419 žrtev okupacije iz Loške doline, kar je več kot 10 odstotkov sedanjih prebivalcev občine Loška dolina.

Loško dolino so v začetku druge svetovne vojne zasedli Italijani. Domačini so se kmalu po zasedbi začeli organizirano bojevati proti okupatorju. V maju 1942 so Italijane za nekaj časa celo pregnali v Cerknico. Ti so se potem vrnili in v zloglasni roški ofenzivi so za njimi ostale požgane vasi, pobiti in internirani domačini. Na Ulaki so ustrelili 30 talcev iz Starega trga

in Loža. Po kapitulaciji Italije so Loško dolino zasedli Nemci, a s tem narodnoosvobodilnega boja niso zadržali. Kot že vrsto let do zdaj je tudi letos Krajevna organizacija združenja borcev za vrednote NOB Loška dolina pri spomeniku pripravila komemoracijo ob dnevu mrtvih 1. novembra ob 11. uri. Slavnostni govornik je bil Drago Frlan, predsednik Združenja borcev za

vrednote NOB Cerknica. Poudaril je pomen narodnoosvobodilnega boja in pogum domačinov, ki so se zelo zgodaj odločili za boj proti okupatorju. Ob letošnji 80. obletnici je osvetlil strahote roške ofenzive, ki so jih doživeli prebivalci Loške doline. Ob stoti obletnici rojstva je obudil spomin na pesnika Karla Destovnika - Kajuha, ki se je jeseni leta 1943 s kulturniško skupino 14. divizije mudil v Loški dolini in imel po vaseh vrsto mitingov, ki so pritegnili številne domačine.

Kulturni program na komemoraciji so izvedli lokalni amaterski kulturni ustvarjalci in učenci Osnovne šole heroja Janeza Hribarja iz Starega trga pri Ložu.

Ida Turk

Črnuče:

Ob dnevu spomina na mrtve so bile naše misli usmerjene k vsem tistim, katerih življenja so ugasnila v bolečini in trpljenju, ki sta ga povzročila na-

cizem in fašizem kot posledica nesmiselne prve svetovne vojne. Združenje borcev za vrednote NOB Črnuče je v tem jesenskem času 26. oktobra na črnuškem pokopališču pripravilo spominsko slovesnost ob spomeniku herojinjam in herojem, borkam in borcem narodnoosvobodilnega boja.

Na spomeniku je vklesanih 59 imen partizank in partizanov s Črnuč in iz okolice, ki so v bojih z okupatorjem izgubili svoje življenje. To je v svojem slovesnem nagovoru posebej poudarila mag. Martina Vuk ter vsem, ki so bili prisotni na tej slovesnosti, povedala, kako pomembno je ohranjati spomin na velika dejanja herojev narodnoosvobodilnega boja, ki so temelj sodobnega svobodnega sveta. Kratek nagovor je imel tudi predsednik Združenja borcev za vrednote NOB Črnuče Rudi Vavpotič, delegacija članov ZB Črnuče pa je k spomeniku položila venec.

Kulturni program, ki so ga pripravili učenke in učenci Osnovne šole Narodnega heroja Maksa Pečarja s Črnuč in njihovi mentorji, se je nadaljeval z recitacijami in glasbenimi točkami. Recitala je tudi članica ZB Črnuče Lidija Bizjak, nekaj pesmi pa je zapel MePZ KUD Svoboda Črnuče. Pri slovesnosti so bili prisotni naš praporščak Sulejman Čerimović s praporom NOB Črnuče kakor tudi praporščaki Ljubljanske brigade, ZB Lancovo in ZB Dobrova. S tem smo izrazili veliko spoštovanje do vseh, ki so plačali visok krvni davek za našo svobodo.

Marija Plazar

Predgrad:

Slovesnost v spomin na mrtve, ubite in umorjene občane in padle borce NOB Poljanske doline ob Kolpi smo imeli 31. oktobra pred Kulturnim domom Predgrad in pri spominski plošči NOB v Starem trgu. Kulturni program in prižig sveč smo opravili pri spominski plošči Sinji Vrh. Pred spominsko ploščo Kulturnega doma Predgrad sta delegaciji KOZB položili venec in prižgali sveče. Skupaj smo tudi ob spominski plošči na Osnovni šoli Stari trg ob Kolpi prižgali sveče padlim partizanom.

Obiskali smo še vse grobove na pokopališču Stari trg ob Kolpi in prižgali sveče: na grobu Lazi, grobu Prebilčič in Kraškovič in grobu treh neznanih partizanov – žrtev fašističnega terorja in domačih izdajalcev 24. oktobra 1943. Prižgali smo sveče in položili cvetje na pokopališču Videm na partizanska grobova Ivanu Lampeterju – padlemu partizanu in Ladu Grbiču – pomočniku politkomisarja bataljona Levstikove brigade. Z besedo in pesmijo smo počastili dan mrtvih in dan reformacije. Komemoracijo smo izvedli

KOMEMORACIJE Dan spomina na mrtve

po programu KO ZB Poljanska dolina ob Kolpi in KO ZB Stari trg ob Kolpi. V kulturnem programu so sodelovali: pevska skupina Grajski pevci KŠD Predgrad, recitatorji Osnovne šole Stari trg Andreja, Maruša, Eva, Jaka in flavtistka Eva, recitatorji KŠD Predgrad Marija Pavlič in Mira Majerle, harmonikar Ivan Vrbanac, govornika pa sta bila Renata Butala in Pavel Majerle Kukin. Spomnili smo se stote obletnice rojstva Karla Destovnika - Kajuha in vseh žrtev, padlih borcev, partizanov in domačinov NOB Poljanske doline, ki so dali svoje mlado življenje za svobodo – nam v opomin, da se grozote, ki so se dogajale takrat, ne bi nikoli več ponovile. Hvala vsem nastopajočim kakor tudi udeležencem iz občin Kočevje in Črnomelj, predsedniku Združenja Črnomelj Jožetu Jermanu kakor tudi predsednici sveta KS Stari trg ob Kolpi Renati Butala pri polaganju vencev in prižigu sveč.

Pavel Majerle Kukin

Škofja Loka:

30. oktobra smo pred Domom ZB v Škofji Loki počastili dan spomina na mrtve. Padlim in vsem žrtvam NOB v letih 1941–1945 smo se poklonili s

položitevju vencev. Komemoracijo je povezovala Monika Tavčar, za glasbeni program pa so poskrbeli Mestni pihalni orkester Škofja Loka in učenci ter učenke Glasbene šole Škofja Loka. Skupaj z vsemi prisotnimi smo počastili spomin na junake, ki so s svojim pogumom zmagali nad nacifašizmom.

Franc Lušina

Dražgoše:

Krajevna organizacija ZB NOB Dražgoše je 30. oktobra pri spomeniku NOB v Dražgošah pripravila komemoracijo ob dnevu spomina na mrtve. V kulturnem programu so nastopali učenci in učenke Podružnične šole Dražgoše, pevec Anton Habjan ter harmonikar Jernej Jemc in KTD Dražgoše. Padlim smo se poklonili s polaganjem venca in skupaj s prisotnimi počastili spomin na vse, ki so se žrtvovali za svobodo slovenskega naroda.

Janez Jelenc

Železniki:

28. oktobra je pred spomenikom NOB na Trnju potekala komemoracija ob dnevu spomina na mrtve. Kulturni program je bil sestavljen iz glasbenih nastopov in recitacij, delegacija krajevne organizacije Železniki pa se je padlim poklonila tudi s polaganjem venca.

Bojan Bertonec

Oplotnica, Gradec:

Ob dnevu spomina na mrtve smo člani OO borcev za vrednote NOB Oplotnica 28. oktobra pripravili komemoracijo. V kulturnem programu so sodelovali člani MePZ Oplotnica, učenci Osnovne šole Pohorskega bataljona Oplotnica z recitacijami in glasbenimi točkami. Kulturna delavka Bernarda Tič je z deklamacijama počastila Kajuhoovo 100. obletnico rojstva in se poklonila domačim žrtvam. Kar 59 imen žrtev vojne je vklesanih na spomenik v središču parka, kjer se vsakoletno spominjamo in opominjamo. Z žalos-

stinkama so pevci poudarili tragično brezsmiselnost umiranja na bojiščih. Govorka pa je nagovoru opozorila, da se človeštvo ni izkušeno ničesar naučilo, ampak znova drvi v brezumje zvokov orožja. Komemoracija je bila dobro obiskana. Poleg članov organizacije in učencev osnovne šole so bili prisotni tudi sorodniki žrtev in drugi občani, tudi župan občine Oplotnica. 30. oktobra se je delegacija članov OO ZB Oplotnica pridružila članom Združenja borcev za vrednote NOB Slovenska Bistrica pri komemoraciji v Gradcu. Ob spomeniku, ki je bil leta 1961 postavljen v spomin na 2516 žrtev nacističnega terorja, smo se poklonili tu upepeljenim borcem Pohorskega bataljona in drugim žrtvam. Največ med njimi je bilo Slovencev. Oplotničani smo ponosni na veličasten spomenik, ki so ga zgradili naši ljudje v kamnolomu Cezlak nad Oplotnico.

Maja Valenčak

Hruševje:

KO ZB za vrednote NOB Hruševje se je ob dnevu spomina na mrtve poklonila padlim borcem in žrtvam fašizma in nacizma v Hruševju, Rakuliku in

Sajevčah. Zbrane je pozdravil podpredsednik omenjene organizacije Zoran Trošt in poudaril pomen vrednot narodnoosvobodilnega boja za sedanje in prihodnje rodove. V krajšem kulturnem programu so sodelovali učenci Podružnične osnovne šole Miroslava Vilharja Hruševje, Branka Černigoj in Ana Horvat.

Izredno močno protifašistično delovanje na Pivškem je tlakovalo pot mnogim rodoljubom, ki so pred množičnimi aretacijami pred začetkom druge svetovne vojne emigrirali v Kraljevino Jugoslavijo. Pozneje so se vključili v prve partizanske enote. V znameniti dražgoški bitki je padlo pet rodoljubov s Pivškega, med njimi sta izgubila življenje Edvard Tominc in Ludvik Ogrižek, doma iz Hruševja. Aleksander Šabec je pri spomeniku, posvečenem omenjenima padlima borcema, orisal njuno življenjsko pot.

Ana Horvat

Sveta Ana pri Trstu:

Zbrane je na spominski slovesnosti nagovoril novinar in pisatelj Dušan Jelinčič.

Pri Sveti Ani blizu mestnega pokopališča stoji največji mestni spomenik padlim v narodnoosvobodilnem boju. Posvečen je 130 Slovencev in Italijanom iz Škednja, od Svete Ane in Kolonkovca, ki so padli kot borci, kurirji, talci, zaradi posledic mučenja ali pa umrli v Rižarni.

Vsako leto ob 1. novembru pri spomeniku poteka komemoracija, ki jo prireja Odbor za spomenik. Zvesto sodeluje ŽPZ Ivan Grbec iz Škednja, ki ga vodi Silvana Dobrila, s petjem partizanskih pesmi in recitacijami.

Slavnostni govornik je bil tokrat novinar in pisatelj Dušan Jelinčič. V svojem nagovoru je navzoče spomnil na dolgo mučno pot, ki jo je bilo treba opraviti za postavitve – šele pred 21 leti – edinega spomenika padlim v narodnoosvobodilnem boju na tržaškem mestnem območju. Dogodke iz preteklosti je navezal na današnji čas. Večkrat pozabljamo oziroma se ne zavedamo, da mir in svoboda, ki so nam ju izborili naši predniki, nista nekaj samoumevnega in večnega. Preveč vojn in nedolžnih žrtev je bilo in je v svetu od konca druge svetovne vojne. Kar 300 vojn se je zvrstilo od leta 1945 in ne nazadnje vojna v Ukrajini, ki je logična posledica samouničujočih izbir svetovnih velesil.

Navzoče je opozoril tudi na nevarnost pogubnih zasukov v italijanski družbi, potem ko je oblast v državi pred kratkim prevzela nostalgična desnica, »idealna naslednica režima, ki nam je leta 1920 zažgal Narodni dom in nas obsodil na izginotje«. Vsi tisti, ki verjamemo v boljši in pravičnejši svet, je poudaril Jelinčič, smo zdaj na vrsti, »da izrazimo svoje ogorčenje in prepričanje, da se ta nočna mora ne more in ne sme udejanjiti.« Kot je dejala dosmrtna senatorka, ki je preživela holokavst, Liliana Segre: »Brezbriznost je najhujša oblika nasilja.« Tu pa se moramo potruditi vsi, ki bi se morda kdaj radi obrnili proč, pa se ne smemo.

Ana Dobrila Kralj

Begunje na Gorenjskem:

1. novembra, ob dnevu mrtvih, smo obiskali pokopališče talcev v dolini Dragi. V poklon in spomin vsem padlim v dolini, s krvjo prepojeni.

Marija Finžgar

Radovljica, Lesce:

Letos so se v občini Radovljica združile krajevne organizacije Zveze borcev za vrednote NOB Radovljica in Lesce v KO ZB Radovljica - Lesce ter Srednja, Zgornja in Spodnja Dobrava, Lipnica, Mišače, Kropa, Ljubno, Kamna Gorica in Podnart v KO Staneta Žagarja. Ob 1. novembru sta obe organizaciji, prav tako pa tudi KO ZB Lancovo in Begunje, pripravili spominske slovesnosti.

V Radovljici je Andrej Kokot pripravil prav posebno slovesnost, in sicer spontano branje partizanske poezije ob spomeniku narodnemu heroju Jožetu Gregorčiču in soborcem v radovljiškem parku. Mimoidoči so bili povabljeni, da berejo partizansko liriko, kar so številni z veseljem storili, neka udeleženka pa je celo zapela partizansko pesem. Prireditelj je uspela in spomnila na žrtve vojnega nasilja nad borci za svobodo ter ponesla med udeležence prepričanje, da se je treba zla vojne zavedati, kajti s tem se krepi upor proti novim strahotam vojne, ki še marsikje po svetu uničuje ljudi.

V Lescah je bila slovesnost pri spomeniku talcev Na žagi. Poleg govornika Jakoba Demšarja sta članici Zveze borcev Lesce Marja Čampa in Mira Stušek pripovedovali spomine Leščana Bernarda Tonejca, ki je bil kot otrok priča

Spominska slovesnost v Lescah

streljanju na tem mestu in tudi pred današnjo gostilno Tulipan. Predstavili sta tudi druge spomenike v krajevni skupnosti Lesce. Nastopili so pevci upokojenskega pevskega zbora Slavček in moškega zbora Triglav ter Pihalni orkester Lesce. Slovesnosti so dodali pomen tudi praporščaki iz krajevnih organizacij ZB iz Zasipa, Begunj, Lancovega, Radovljice, Lesc in Medobčinskega združenja ZB Radovljica.

Lepa slovesnost je bila tudi na Srednji Dobravi, kjer je bil govornik veteran vojne za Slovenijo Miloš Šonc, upokojeni polkovnik Slovenske vojske, ki je opozoril na skupen boj vseh državljanov za svobodo in samostojnost Slovencev. Nastopila sta glasbenik Stanko Praprotnik z venčkom partizanskih in Magda Štupnikar z recitacijami partizanskih pesmi.

Na Lancovem je komemoracija kakor vsako leto potekala skupaj s počastitvijo krajevnega praznika. Govornik Jakob Demšar je opozoril na ponovno prebujanje fašistoidnih idej v Evropi in naši državi.

Poleg omenjenih sta bili večji žalni slovesnosti še v Dragi z govornikom dr. Borutom Sajovicem, poslancem v državnem zboru, in na graščinskem vrtu v Begunjah z govornikom dr. Damijanom Guštinom. Na obeh grobiščih je pokopanih okrog 600 talcev iz vse Slovenije. O njihovem trpljenju je poročal dr. Guštin, dr. Sajovic pa je pozival k ohranjanju spomina, ki krepi povezanost državljanov v želji po svobodi.

Člani ZB Radovljica - Lesce in ZB Staneta Žagarja so položili venčke in prižgali sveče še na desetih mestih v Radovljici in Lescah ob spomenikih ali spominskih ploščah, posvečenih padlim in ubitim med drugo svetovno vojno, ter na vseh spominskih obeležjih po Jelovici.

Mira Stušek

Gorica:

Delegacija ZZB NOB Slovenije, Koordinacijskega odbora žrtev vojnega nasilja, ki jo je vodil Boris Nemeč, v njej sta bili še Bojana Pavšič, hči taboriščnice iz Auschwitzta, in Majda Nemeč, podpredsednica šempetrske borčevske organizacije, je 31. oktobra položila venec k spomeniku taboriščnikov v Gorici. Spomenik stoji nedaleč od južne železniške postaje v Gorici. Od tam so namreč številni antifašisti, tako Slovenci kot Italijani, pa tudi Judje, odhajali v nemška koncentracijska taborišča. Vlaki so praviloma prihajali iz Trsta in nadaljevali pot preko Gorice, Vidma, Trbiža, Beljaka do Salzburga, Nürnberga, Flossenburga, Auschwitzta in v druge kraje v Avstriji, Nemčiji, na Poljskem, kjer so bila številna nacistična koncentracijska taborišča.

B. N.

Vrtojba:

V Vrtojbi v spodnji Vipavski dolini so slovesnost pri spomeniku padlim pripravili 1. novembra. V goste so povabili patra Bogdana Knavska, ki je sodeloval z nagovorom in blagoslovom: »Spoštovani svojci padlih partizanov in sorodniki, dragi prijatelji in tovariši, dragi bratje in sestre! Zbrali smo se, da v sebi obudimo hvaležen spomin na žrtve naših mladih mož in fantov, ki so se žrtvovali za nas, da lahko mi danes govorimo, prepevamo in molimo v našem lepem slovenskem jeziku. Danes smo tukaj, da počastimo njihovo zvestobo, saj so ostali zvesti naši zemlji, ki so jo z ljubeznijo obdelovali, štčtili in da bi jo nam ohranili, so zanjo tudi umrli. Dovolite mi, da danes še posebej opozorim na prvega padlega partizana na tem območju, Emila Bizjaka - Jurija, ki je bil sposoben žrtvovati za svoje soborce in tovariše.

KOMEMORACIJE Dan spomina na mrtve

Da bi jih obvaroval smrti, je zanje umrl, da bi oni živeli. Zato jim je omogočil, da so se lažje umaknili. Njegovo dejanje nam govori o veliki ljubezni do tovarišev in domovine, ki ji je služil z zadnjimi močmi, do poslednjega diha. Njegov zgled in zgledi njegovih tovarišev partizanov tudi nas nagovarjajo, da ostanemo zvesti temu koščku zemlje, ki ga je prepajala slovenska kri, in da si ne pustimo vzeti ne slovenske pesmi in ne slovenskega jezika. Smrt partizana Jurija nas tudi spodbuja, da se znamo vživeti v drugega, se pravi,

da sprejmemo, kako ima drugi ob meni isto dostojanstvo in vrednost kot jaz, saj bi tudi on rad ljubil, imel prijatelje in se radoval življenja. Žrtvovanje za drugega človeka ostaja za vse nas nekaj svetega. Zato danes še posebej s hvaležnim spominom blagoslovimo spominsko obeležje in grobove naših padlih partizanov. Naj nas spodbujajo k zvestemu in bratskemu življenju med seboj.

Vsi imamo istega nebeškega očeta, ki nas uči, naj bomo bratje med seboj. Zmolimo najprej to najlepšo molitev: Oče naš ...»

S.B.

Uršlja gora:

Dan spomina na vse, ki jih žal ni več med nami. Hvaležni smo jim za njihov prispevek k razvoju naše družbe. Zlasti se spominjamo vseh tistih, ki so se v prelomnih obdobjih postavili v bran slovenstvu.

Večna slava njihovemu spominu!

A.V.

Miren, Orehovlje:

V sodelovanju s KD Stanko Vuk in Osnovno šolo Miren je Zveza borcev iz Mirna 1. novembra pripravila komemoracijo v Mirnu in Orehovljah. Pevski zbor Anton Klančič je zpel partizanske pesmi, otroci iz mirenske osnovne šole so recitali in zaigrali na trobento, predstavnica Zveze borcev pa je prebrala priložnostni nagovor.

S.B.

Ljubljana:

V Domu starejših Fužine med drugim deluje tudi klub članov Zveze borcev. Ti so čez leto nabrali in lastno-ročno pobarvali kamne, s katerimi so pred praznikom dneva spomina na mrtve okrasili spomenike talcev na ljubljanskih Žalah. Okrasitev so pripravili v dogovoru z vodstvom Žal in Zvezo borcev Moste - Polje. Ob tem so najprej očistili spomenike in nato nanje položili skupaj 25 kamnov, kolikor so jih uspeli pobarvati.

J. H., foto: Staša Rejc

Gorica:

Udeleženci slovesnosti so se poklonili tudi spominu velikih rodoljubov, pesnice Ljubke Šorli in glasbenika Lojzeta Bratuža.

Predstavniki Združenja borcev NOB Nova Gorica so se 1. novembra udeležili tradicionalnih spominskih slovesnosti na goriškem pokopališču. Pri treh spominskih obeležjih je bil navzoč tudi praporščak ZB Severin Kovačič. Slovesen nagovor pri spomeniku padlim Jugoslovanom je imela svetnica mestne občine Nova Gorica Tina Krog.

S.B.

Gradec, Lovrenc na Pohorju:

Oktober je mesec, v katerem se spominimo in spominjamo naših najdražjih pa tudi tistih, ki so dali svoje življenje za to, da mi živimo v miru in svobodi. Člani ZB KO Lovrenc na Pohorju in člani drugih krajevskih organizacij iz Maribora smo se odločili, da se letos poleg komemoracij v domačem kraju udeležimo še komemoracije v avstrijskem Gradcu.

30. oktobra smo se odpeljali v Gradec in prisostvovali spominski slovesnosti na graškem pokopališču. Slavnostni govornik je bil predsednik ZB Ruše Jože Gašparič. Po končani komemoraciji smo si z zanimanjem ogledali spomenik, na katerem v enajstih jezikih piše: »Čuvajte svobodo in mir, kajti dali smo zanju življenje.«

Na spominskih ploščah najdemo imena 1213 Slovencev, od tega 65 imen borcev Pohorskega bataljona in tudi imena slovenskih narodnih herojev, ki so dali življenje za mir med narodi.

Ob vrnitvi domov smo imeli še družabno srečanje v gostišču Snežinka. Polni vtisov in z zaobljubo »ne sme se pozabiti« smo se vrnili v domači kraj. Štefka Kamnik, Marija Slana

Spomenik v Gradcu, na katerem so imena 1213 umrlih Slovencev.

Visco:

Na spominski slovesnosti pri spomeniku v nekdanjem koncentracijskem taborišču Visco je bil poleg predstavnikov novogoriške upravne enote, novogoriške borčevske organizacije in predstavnikov občine Visco prvi prisoten tudi slovenski generalni konzul v Trstu Gregor Šuc.

Dovje - Mojstrana, Kranjska Gora:

ZB za vrednote NOB Dovje - Mojstrana, Kranjska Gora in občina Kranjska Gora sta 29. oktobra pripravila žalno slovesnost pred dnevom spomina na mrtve pri spomeniku prvi in drugi svetovni vojni v spominskem parku na Dovjem. Poklonili smo se spominu ob 80. obletnici smrti devetih udeležencev decembrske vstaje, krajanov KS Dovja - Mojstrane, ki so bili obsojeni na smrt in ustreljeni na poligonu v Dragi, spominu na umrle v raznih koncentracijskih taboriščih po vsej Evropi in spominu na vse padle borce.

Žalna slovesnost v spominskem parku na Dovjem

Spominjamo se slovenskih fantov, ki so služili avstro-ogrski monarhiji, padlih v prvi svetovni vojni, borcev generala Rudolfa Maistra za severno mejo, junakov iz mogočnega boja z mnogo številnejšim okupatorjem med drugo svetovno vojno in junakov osamosvojitvene vojne leta 1991 za samostojno Slovenijo. Vsi ti dogodki nam tiho šepetajo zgodbe, ki jih je zapisal čas.

Zavedajmo se, da so naši občani svoje življenje dali za slovenski narod, da bi obstal na svoji zemlji in ohranil slovensko besedo. Končno smo prišli do svoje težko priborjene države Slovenije. Zato ne zapravimo njihove dediščine, ki so jo skozi stoletja izbojevali s krvjo in trpljenjem. Za vsa plemenita dejanja niso potrebne velike besede, saj so bili to mali preprosti ljudje, katerih imena z velikimi črkami zapišimo v zgodovino slovenskega naroda.

Mrtvi naj počivajo v miru. Vojne grozote niso pozabljene, vendar nas žene odgovornost za mirno in varno prihodnost nas in naših otrok. Miroljubni ljudje vsepovsod čutimo, da moramo stopiti skupaj, saj je slovenski narod plačal previsok krvni davek. Zato moramo z ramo ob rami živeti skupaj in najti skupno pot v tej prelepi Sloveniji. Ljudje smo še vedno pripravljeni sodelovati in ustvarjati. Tako se številne vezi prepletajo, nas vodijo skozi

življenje in nam bogatijo čas. V imenu občinskega društva ZB za vrednote NOB Dovje - Mojstrana, Kranjska Gora in občine Kranjska Gora se zahvaljujem učenkam Piji in Gabrieli iz Osnovne šole 16. decembra Mojstrana, članom vokalne skupine Triglavski zvonovi, ki ste se s svojo prisotnostjo želeli spomniti vojnih grozot. V zahvalo umrlim smo pred spomenike NOB v vseh petih krajevnih skupnostih v občini Kranjska Gora, Dragi in Begunjah položili venčke in ekološke sveče.

Mir, svoboda in brezskrbno bivanje niso samoumevni. Veliko krvi je bilo prelite, da lahko danes živimo v spokojnosti in blaginji. Cenimo to in ne pozabimo zgodovinskih dogodkov.

Sonja Mirtič, foto: Jože Mirtič

Trnovo:

Mestna občina Nova Gorica je 1. novembra pripravila tradicionalno komemoracijo pri spomeniku na Trnovem nad Novo Gorico. S priložnostnim nagovorom in blagoslovom je sodeloval tudi pater Bogdan Knavs iz samostana na Sveti gori, ki je med drugim dejal: »Spoštovani rojaki z Goriškega, dragi svojci padlih partizanov in sorodniki vse pregnanih v drugi svetovni vojni, spoštovani prijatelji in tovariši, dragi bratje in sestre! Že toliko let se zbiramo k spomeniku naših padlih borcev in slovanskih tovarišev, ki so nam prihiteli na pomoč ter se na tem ozemlju žrtvovali za naše skupne ideale. Prav tako pa nas obeležje spominja na rojake, ki so bili pregnani z naše zemlje in zdaj počivajo na nam neznanih krajih.

Nismo se naveličali zbirati ob tem pomniku, kajti naše spominjanje nam govori, kako je treba biti pripravljen za svoje ideale tudi kaj žrtvovati. Nihče pa danes ne zahteva naših življenj, toda od nas se pričakuje, da ostanemo zvesti naši zemlji, jeziku, spominu na svete dogodke naše zgodovine ter da soustvarjamo družbo prijateljev, v kateri smo drug drugemu bratje in sestre. Vse to od nas še vedno zahteva določen napor. A vi, ki ste danes tukaj, kažete na to, da tudi naš ideal ljubiti slovensko zemljo, pesem in jezik še ni zamrl.

Če pogledamo malo v zgodovino, vidimo, da so bili naši ljudje kljub razlikam v kulturi in pogledih na svet sposobni gojiti bratski in tovariški odnos, in v tem prijateljstvu so bili sposobni tudi skupaj umirati. Ob spominu nanje smo tudi mi pogumni in uveljavljamo bratske odnose med nami in v širši slovenski in mednarodni javnosti.

Potrebnosti so nam njihovi zgledi, in ko vsem tukaj in po Evropi umrlim žrtvam izražamo hvaležnost, jih prav tako prosimo, naj nam pomagajo, da ostanemo tudi mi v teh posebnih časih, ki se nam naznanjajo, bratje in sestre. Nekateri počivajo daleč od domače zemlje ali morda njihov pepel nima groba, zato naj jim naše srce s svojim spominom nanje ponudi tisto zadnje prebivališče med nami.«

Okoli 200 zbranih je nagovoril tudi novogoriški župan Klemen Miklavič. Delegacije so položile vence pred spomenik padlim in umrlim (tudi ruskim in azerbajdžanskim vojakom), prav tako pa tudi vsem padlim na grobišču NOB na Kobiljniku.

S. B., foto: Marko Humar

Benečija, Rezija:

Po dveh letih, ko je bil zaradi epidemije covid 19 okrnjen spored polaganja vencev za dan spomina na mrtve, so 31. oktobra delegacije ZB Posočja skupaj s pevskima zboroma Planinska roža in MPZ Justin Kogoj obiskale spominske grobnice padlih partizanov in grobove pomembnih mož Beneške Slovenije in Rezije ter položile vence in cvetje. S pesmijo, recitacijo in kratkimi nagovori so udeleženci spomnili na dogodke iz narodnoosvobodilnega boja ter se zahvalili za prispevek k osvoboditvi in pokončno držo pri ohranjanju slovenstva.

Tako je ena delegacija obiskala pokopališča v Štoblanku, Gorenjem Tarbilju, Sv. Pavlu - Černetičih, Tarčmunu in Matajurju, druga pa v Topolovem, Podutani, Oborči, Čeneboli, Fojdi in v Reziji v Osojani in Ravenci. Skupaj pa sta položili cvetje in vence še v Landru, Špetru Slovenov in v Ljesi.

Osrednji dogodek je potekal pri spomeniku odpora v Čedadu. Tako slovenska kot italijanska delegacija sta s predstavnikoma oblasti k spomeniku položili venec. S slovenske strani so bili na spominski slovesnosti prisotni dr. Katja Širok, državna sekretarka v kabinetu predsednika vlade Republike

Slovenije, ki je bila tudi slavnostna govornica, in generalni konzul RS v Trstu Gregor Šuc ter župana Bovca in Tolmina. Na italijanski strani sta prisotne pozdravila županja občine Čedad Daniela Bernardi in predsednik ANPI-VZPI Čedad Luciano Macolini Provenza. V kulturnem programu sta nastopila oba

KOMEMORACIJE Dan spomina na mrtve

pevska zbor, ki sta zapela tudi furlansko pesem. Na prireditvi so bili prisotni praporščaki, med njimi tudi praporščak ZZB iz Tolmina.

Pri polaganju je bilo na posameznih pokopališčih in prav tako v Čedadu opaziti več ljudi kakor v prejšnjih letih. Prav tako so bili v večini primerov na pokopališčih prisotni tudi župani Benečije in Rezije. Zasluga gre tudi zamejskima časopisoma Dom in Novi Matajur, ki sta bralcem podala informacijo, kje in kdaj bo na posameznem pokopališču potekala spominska slovesnost. **Vojko Hobič**

Vavta vas:

Občinska zveza borcev za vrednote NOB Straža je tudi letos kakor vsa leta do zdaj pripravila in izvedla zelo obiskano žalno slovesnost ob dnevu spomina na mrtve, in sicer pri spomeniku padlim in žrtvam v spominskem kompleksu na pokopališču v Vavti vasi.

Lepo in za ta čas zelo toplo vreme je privabilo množico članov ZB in krajanov Straže in bližje okolice na spoštljivo slovesnost, da so tako izrazili globoko spoštovanje našim padlim prednikom. Mešani pevski zbor Društva upokojencev Straža, učenci Osnovne šole Vavta vas in recitatorji so privedev požlahtnili. Besede predsednika ZB Straža Andreja Radeščka, ki spodbujajo k čuvanju tradicij in vrednot narodnoosvobodilnega boja, niso izvele v prazno, poslušali smo jih v upanju, da najdejo pravega nastavnika.

Udeleženci smo se še kar nekaj časa pogovarjali in obujali spomine na pretekla »kovidna« leta z željo, da se nikoli ne ponovijo.

Branko Đukić

Ilirska Bistrica:

31. oktobra smo obiskali tudi veličasten spomenik v Pograjah pri Ilirski Bistrici, ki je postavljen v spomin padlim domačinom in izgnanim v taborišča. Hvala domačinom, da ga tako množično obiskujejo in spoštujejo vrednote narodnoosvobodilnega boja, za katere so se bojevali njihovi svojci!

S. B.

Kras:

Ob dnevu spomina na mrtve so bile komemoracije tudi pri spomenikih NOB na Krasu, in sicer v Štanjelu (na sliki), na Gorjanskem, v Komnu, Svetem in na vojaškem pokopališču iz prve svetovne vojne v naselju Sveto pri Komnu. **Vid Šibelja**

Ljubljana:

Krajevna organizacija Oskar Kovačič Zdrženja borcev za vrednote NOB Ljubljana Center je ob 1. novembru spomin na padle krajanke Prul počastila s polaganjem cvetja in prižiganjem sveč. Savica Brajič, predsednica krajevne organizacije, je s kratkim nagovorom pozdravila vse prisotne, člani pa so zapeli nekaj partizanskih pesmi in brali Kajuhove pesmi. **Stanislava Križaj**

Trst, Bazovica, Zgonik:

Delegacije kraških občin, ki so jo sestavljali predstavniki ZZB NOB Sežana in Komen, PVD SEVER za Primorsko in Notranjsko, OZVVS Krasa in Brkinov

Praporščaki pri spomeniku bazoviškim žrtvam

ter lokalnih skupnosti, so se 27. oktobra udeležile komemorativnih slovesnosti v Italiji.

Delegacije so letos vence polagale pri spomenikih in spominskih obeležjih na Opčinah, v Repentabru, Repnu, Proseku, Kontovelu, Bazovici (pred spomenikom bazoviškim žrtvam na Gmajni in na grobnici padlim), v Zgoniku, Nabrežini, Križu in Trstu pri Sv. Ani na grobu bazoviških žrtv ter pri spomeniku padlim v Škednju.

Na posameznih lokacijah so naše delegacije pričakali lokalni predstavniki ANPI (Združenje partizanov Italije) oziroma predstavniki lokalnih občin; župani, občinski svetniki in predstavniki civilne zaščite. Na lokacijah Bazovica, Rižarna, Trst – Sv. Ana pa so na komemorativnih slovesnostih sodelovali tudi praporščaki veteranskih društev SEVER, ZVVS, ZZB NOB, društva TIGR in ANPI.

Poklon žrtvam v tržaški Rižarni

Osrednja komemorativna slovesnost in polaganje venca sta potekala v Trstu v Rižarni, kjer so se zbrali vsi praporščaki in delegacije. Letošnja slavnostna govornica je bila Vesna Humar, državna sekretarka ministrstva za Slovence v zamejstvu in po svetu. Med drugim je dejala: »Delamo za prihodnost in moramo biti obrtni v prihodnost. Zgodovinskemu spominu pa, tudi ko je težak in boleč, ne smemo dovoliti, da nam zdrzne iz rok.«

Državna sekretarka je skupaj z generalnim konzulom Republike Slovenije v Trstu Gregorjem Šucem in konzulom Petrom Golobom ob prisotnosti garde Slovenske vojske, delegacij in predstavnikov lokalnih skupnosti položila venec tudi pri Slovenski spominski plošči, postavljeni v spomin na vse Slovence, ki so bili v Rižarni mučeni in ustreljeni. Na spominski plošči je kopija pisma zaprtega Slovence, ki svojim staršem in sestri sporoča, da ga bodo tistega dne ustrelili (5. april 1945). Na plošči sta prevoda v italijanski in angleški jezik. Prevod ni popoln, saj italijanska politična oblast ni dovolila, da se prevede celotno pismo, tako so ostale neprevedene besede »Smrt fašizmu – svoboda narodu«. Spominska plošča je bila postavljena šele oktobra 2010.

Tudi letos sta komemorativno slovesnost polaganja vencev v Republiki Italiji organizirala ministrstvo za obrambo in državni protokol, za izvedbo naloge pa je bila odgovorna upravna enota iz Sežane. Poleg že omenjenih delegacij in praporščakov so sodelovali še gardisti Slovenske vojske in glasbeniki Kraške pihalne godbe.

Franko Zadnik, foto: Franko Zadnik, Pelko Marjan

Ljubljana Šiška:

Ob dnevu spomina na mrtve so predstavniki ZB NOB Ljubljana Šiška v Žibertovi ulici v Ljubljani počastili spomin na 39 šišenskih mladincev, ki so v letih narodnoosvobodilnega boja padli pod fašističnim okupatorjem. Skupno je iz Šiške v partizane odšlo 93 mladenk in mladeničev, ki so se pred nemškimi okupatorjem zatekli v takratni učiteljski dom – dotlej v vlogi internata za otroke učiteljev – v Žibertovi ulici v Šiški. Kaj kmalu je učiteljski dom postal središče mladinskega in občega narodnoosvobodilnega aktivizma. Slavnostni govornik je bil Filip Slakan Jakovljevič (na sliki), podpredsednik mladinske organizacije ZZB NOB Slovenije. V

svojem govoru je poudaril, da je v mladih velik potencial, da nadaljujejo, kar so predniki z muko prigarali med drugo svetovno vojno. Povedal je, da čeprav jim na srečo ni treba delovati v ilegali in na bojišču, se vedno bolj izkazujejo v civilnodružbenem in političnem svetu. Zadnji dve krizni leti sta prebudili tudi njegovo generacijo in z veseljem priznava, da tudi otroci 21. stoletja spoštujejo in cenijo vrednote narodnoosvobodilnega boja.

Na koncu je še povabil vse mlade, da se pridružijo MNOB, in pozval vse prisotne, da razširijo besedo o mladih, ki ohranjajo in širijo vrednote NOB. **Žiga Novak**

Lokev:

26. oktobra je v spominskem parku v središču vasi Lokve potekala žalna slovesnost v spomin na 31 padlih borcev in šest žrtv nacifašističnega nasilja iz Lokve in Prelož, ki jo vsako leto priredi Krajevni odbor Združenja borcev za vrednote NOB Lokve - Prelož. Komemoracije so se med drugim udeležili župan občine Sežana David Škabar, predsednik KS Lokve - Prelož Leo Ban, predsednik krajevnega združenja borcev za vrednote NOB Lokve Igor Hreščak, predsednik območne ZZB za vrednote NOB Sežana Bojan Pahor ter sorodniki padlih borcev in žrtv. Žalno slovesnost se je udeležila tudi Milena Stopar, najstarejša vaščanka Lokve, ki bo januarja 2023 dopolnila okroglih sto let.

Na komemoraciji sta nastopila Moški pevski zbor Tabor Lokve z zborovodjo Vladom Korošcem s tremi pesmimi in Irena Rože z recitacijama »Bosa pojdiva, dekle obsorej« Karla Destovnika - Kajuha in »Ubijalcem tržaškega ljudstva« Cirila Zlobca. Povezovanje programa in govor ob komemoraciji pa je pripravila Anja Rože. Predsednik Zveze združenja borcev Lokve - Prelož Igor Hreščak in Marta Čok sta v poklon padlim borcem in žrtvam nacifašističnega nasilja iz Lokve in Prelož k spomeniku padlih položila cvetje. Omenjeni padli borci in žrtve okupatorja so se v drugi svetovni vojni borili za svobodo slovenskega naroda in boljše prihodnost, vendar ju niso dočakali. Večina jih je namreč padla v cvetu svoje mladosti pod sovražnikovimi krogli v različnih krajih Slovenije in v tujini. Cvetje so pozneje položili tudi pri doprsem kipu duhovnika Virgilija Ščeka in na lokavskem pokopališču borcu Leopoldu Gregoriču.

Anja Rože, foto: Bojan Prodan

Vabilo na Goreljek

Združenje ZB za vrednote NOB Radovljica in Odbor Prešernove brigade organizirata **v soboto, 3. decembra 2022 ob 11. uri** spominsko slovesnost ob 79. obletnici boja III. bataljona Prešernove brigade. Slovesnost bo na mestu boja – pri spomeniku na Goreljku, v bližini hotela na Pokljuki. Kulturni program bodo oblikovali člani Gledališča 2B Bohinj. Slavnostni govornik bo Boštjan Poklukar, direktor Uprave RS za vojaško dediščino.

Med ljudi bom šel

*Med ljudi bom šel
s knjigo Hugoja v rokah.
In klical ljudem bom in klicali
bodo milijoni z menoj.
»Dol z vojno, nasiljem, krivico!«
Za mir bom govoril, ljubezen, svobodo.
Začutil bom dneva novega sij.*

Karel Destovnik Kajuh

GALERIJA BOŽENA
Razlagova ulica 5, Celje.

Vabljeni v novo celjsko galerijo na ogled občasne razstave **Lepota je ženskega imena.**

Ogled po predhodni najavi na info@mnzc.si ali 03 428 64 28.

Lepota je ženskega imena

V SLIKI IN BESEDI

Gradec, Žalec:

24. oktobra je 92 članov Zdrženja zveze borcev Žalec obiskalo mednarodni spomenik žrtvam nacizma in fašizma v Gradcu. Položili so venec ter prižgali sveče v spomin žrtvam. Na granitnem oboku je zapisanih tudi 1213 sloven-

skih imen. Z nami so bili svojci žrtev iz Savinjske doline, ki so tu pokopani. Ne, ni čas zabrisal spomina na nedolžne ljudi, ki so zapustili svojce in nesrečno končali v taboriščih, zaporih, na fronti. Dotaknil se nas je napis na obelisku, zapisan v enajstih jezikih: »Čuvajte svobodo in mir, zanju smo dali življenje!«

Nada Jelen

Portorož:

Tako kot vsako leto smo se 42 članov Zdrženja borcev za vrednote NOB Črnuče tudi letos s praporom udeležili tradicionalne slovesnosti ob vseslovenskem srečanju nekdanjih internirank in internirancev, političnih zapornic in zapornikov nekdanjih nacističnih taborišč in zaporov, izgnancev ter ukradenih otrok, njihovih svojcev in prijateljev v Portorožu.

Prireditev je nosila naslov »Za mir bom govoril«, verz je vzet iz ene najlepših mirovniških kajuhovih pesmi. Častni pokrovitelj je bil predsednik Republike Slovenije Borut Pahor, ki je bil tudi slavnostni govornik.

V kulturnem programu, sktanem iz spominov žrtev nesmiselnih vojn in pravičnega upora v opomin vsem nam, so sodelovali orkester Slovenske vojske s solisti, Primorski partizanski pevski zbor Pinko Tomažič iz Trsta, učenke in učenci Osnovne šole Koper, tenorist Marjan Sušnik, dramski igralec Domen Valič in številni drugi.

Marija Plazar

Semič:

27. septembra smo se v Semiču pri Treh rokah udeležili spominske slovesnosti, in sicer pri spomeniku, posvečenem ustreljenim talcem pred 80 leti. Talci so bili doma iz Šmarjete in okolice, med njimi pa je bila kot prva talka v Sloveniji ustreljena učiteljica Leopoldina Jurančič.

Na prireditvi sta imela pozdravna nagovora Polona Kambič, županja občine Semič, in podžupan Franci Anderlič, občina Šmarješke Toplice. Slavnostni govornik je bil Milan Gorjanc, član predsedstva ZZB NOB Slovenije. V kulturnem programu so sodelovali: Terezija Potočar, Lara in Kaja Veselič, Lina Kmet in I. spominski dolenski partizanski bataljon. Program je povezovala Rosa Mohar. Prireditev so pripravili KOZB Šmarješke Toplice, ZB Semič in občina Šmarješke Toplice.

Milan Gerzetič

Slovenske gorice:

Člani Območnega združenja za vrednote NOB iz Velenja so skupaj z muzejskim svetovalcem velenjskega muzeja prof. Damjanom Kljajičem obiskali osrednje Slovenske gorice. Najprej so se ustavili v gradu Hrastovec, kjer jih je sprejel direktor SVZ Aleksander Gungl in jim predstavil dejavnost tega zavoda. Spoznali so tudi nastanek in bogato zgodovino gradu vključno s povojnim dogajanjem leta 1945, ko je bilo v gradu med majem in septembrom 1945 zbirno taborišče OZNE. V njem je bilo zaprtih tudi veliko prekmurskih Madžarov, med žrtvami pobojev pa je bila tudi večja skupina domačinov iz Lenarta. Ogleдали so si spomenik vsem žrtvam tega taborišča, ki stoji v bližini enega od morišč in ga je leta 1996 postavila občina Lenart.

Po obisku Hrastovca so se ustavili v Voličini, kjer so si ogledali župnijsko cerkev sv. Ruperta, spomenik padlim v narodnoosvobodilnem boju v krajevnem središču, spomenik padli aktivistki OF Eli Kristl Tanji pri Domanj-

Med postankom v Voličini

kovi domačiji in partizansko bolnico Cafa na Kocbekovi domačiji. Tam jih je predsednik lenarškega Območnega združenja za vrednote NOB Alojz Bezjak seznanil z odporiškim narodnoosvobodilnim gibanjem na območju Voličine in osrednjih Slovenskih goric med nemško okupacijo od leta 1941 do 1945. V štirih letih vojne je bilo s tega območja več ustreljenih talcev, veliko zavednih Slovencev so Nemci izgnali v Bosno, na Hrvaško in v Srbijo, mnoge fante in može pa so prisilno mobilizirali v nemško vojsko. Kljub temu se je v težkih razmerah počasi razvilo tudi narodnoosvobodilno gibanje, ki je od poletja 1944 pa do osvoboditve doseglo velik razmah. Nad tem območjem je bilo sestreljenih več zavezniških letal in nekaj pilotov so domačini uspeli rešiti ter so jih s pomočjo patrolj Lackovega odreda odpeljali na osvobodeno ozemlje na Pohorju in Kozjaku.

Iz Voličine so Velenjčani odšli k Sveti Trojici. Tam jih je sprejel in pozdravil trojiški župan David Klobasa in jim na kratko predstavil razvojna prizadevanja te občine. Ogleдали so si lepo obnovljeno Martinovo samostansko klet, muzej in bogato samostansko knjižnico, v kateri so tudi zelo redke izdaje starejšega datuma. Ogleдали so si še baročno romarsko cerkev sv. Trojice in se seznanili z njeno zgodovino. Obisk v osrednjih Slovenskih goricah so šaleški člani OZ za vrednote NOB končali na domačiji Breznik v Komarnici pri Cerkevniku.

Marjan Toš, foto: Stanislav Vovk

Frata:

Vsakoletni nočni pohod na Frato, kraj ustanovitve prve partizanske čete iz Novega mesta in bližnje okolice, je bil letos nekoliko bolj množičen kakor v predhodnih »covidnih« letih. 28. oktobra so se zbrali pohodniki in začeli pohode iz Straže, Luknje, Mirne Peči in Žužemberka, da bi se okoli 19. ure zbrali pri obnovljenem spomeniku na Frati.

Člani ZB Straža smo pohod začeli s parkirišča pri železniški postaji, po poti pa so se nam pridruževali še člani iz krajev ob trasi pohoda. Starejši, vendar vztrajni člani so se nam pridružili pri domu na Frati. Tam smo skupaj spremljali bogat in zanimiv program v okviru proslave spominskega dne mestne občine Novo mesto. Župani Straže, Žužemberka in podžupan MO Novo mesto so prispevali priložnostne nagovore. Druženje smo nadaljevali ob okusnem pasulju, ki so ga pripravili gostinci iz doma na Frati. Veseli smo bili dejstva, da ni več omejitev za prijetno druženje v krogu dobromislečnih ljudi.

Branko Đukič

Gorjansko:

Vaška skupnost Gorjansko in Zdrženje borcev za vrednote NOB Komen sta s koncertom v Kulturnem domu v Gorjanskem (30. oktobra 2022) počastila 70. obletnico postavitve spomenikov NOB v Komnu in Gorjanskem ter stoto obletnico rojstva pesnika in narodnega heroja Karla Destovnika - Kajuha. S koncertom so počastili spomin na naše prednike, partizane, ki so dali svoje življenje za svobodo in se bojevali za svobodo in slovenski jezik.

V goste so povabili skupino Ovce, ki jo je skoraj pred desetimi leti ustanovil glasbenik in skladatelj Aljoša Saksida. Nastanek skupine je povezan s projektom Kajuhovih pesmi, ki so jih tudi občinstvu v Gorjanskem

Koncert v polni dvorani na Gorjanskem

predstavili v prvem delu. Večino Kajuhovih pesmi je uglasbil Saksida in so predstavljene na zgoščenki iz leta 2014, ki jo je glasbena skupina Ovce posvetila prav partizanskemu pesniku in članu kulturne skupine 14. divizije. Osnovnošolski otroci, ki so si nadeli ime Mladi kraški kajuhovci, iz Bazovice in okolice so z dirigentko Carmen Cosma popestrili prireditev s pesmijo, ki je bila prav tako posvečena Kajuhi, in se razveselili, da bosta koncerta v Ljubljani s Svetlano Makarovič in ob obletnici Kajuhove šole v Gropadi prihodnje leto. Skupina Ovce pa je prireditev sklenila s partizanskimi pesmimi in primorsko himno Vstajenje Primorske.

Sicer pa je vlada na pobudo ministrstva za kulturo razglasila leto 2023 za leto pesnika Karla Destovnika - Kajuha. Nacionalna počastitev Kajuhovega leta, ki bo poklon pesnikovi ustvarjalnosti in njegovi vlogi v kolektivni zavesti Slovencev, se bo ujemala s 79. obletnico pesnikove smrti. Prihodnje leto bodo tako potekale še številne prireditve, ki so že popestrili letošnje leto, ko smo praznovali 100. obletnico pesnikovega rojstva. Literarno delo Karla Destovnika - Kajuha (1922-1944) je dokument takratnega časa in obenem izpoved najgloblje in najčistejšje brezčasne človečnosti.

Olga Knez

Izola:

Veselo pričakuječe so stanovalci Doma upokojencev Izola sprejeli nastopajoče, ki so prišli na njihovo dvorišče, in navdušeno z njimi zapeli. Kot že mnogokrat do zdaj jih je s pesmijo in kitaro obiskala Marjetka Popovski,

tokrat prav z namenom, da skupaj počastijo praznik priključitve Primorske k matični domovini. Prijazen pozdrav je vsem namenila direktorica doma Romina Zajc. Obiskala in pozdravila sta nas tudi predsednik Zveze borcev Izola Slobodan Radujko in predsednik Društva Tito Jadran Poje s člani društva. Prireditev je postala že tradicionalna, Marjetka pa je zapela skupaj s svojimi pevkami Cvet v laseh ob spremljavi harmonikarja Mirana Pečenika. Bilo je čustveno, veselo in dopoldan je bil res prazničen in sončen.

I. D.

Vaneča:

Srečanja na Vaneči ob Domu borcev in mladine se vsako leto v nedeljo, ki je najbližja 20. oktobru, zberemo člani borčevskih organizacij Pomurja: iz Murske Sobotice, Lendave, Ljutomerja in Gornje Radgone.

Srečamo se na kraju, kjer je bil leta 1944 v oktobru prvi vojaški spopad med partizani in okupatorji. Po poti od Brumnove hiše v Murski Soboti, od koder so se umikali partizani na Vanečo, sta padla narodni heroj Dane Šumenjak in Franc Kosi, Stane Červič - Bojan pa je bitko preživel težko ranjen. Pohod, ki ga organiziramo na prireditvi na Vaneči, poteka tudi mimo spomenika v Črnskih mejah, kjer je okupator, ko je pred prihajajočo Rdečo armado zapuščal Mursko Soboto, 31. marca 1945 ustrelil osem talcev kot povračilni ukrep za svoje žrtve.

Oktober je krvavi mesec. Leta 1941 je bil ubit narodni heroj Štefan Kovač, javno obešana Cvetko in Kardoš, čez 20 aktivistov je bilo obsojenih, drugi so se umaknili v ilegalo ali čez Muro v delo OF. Vrnili so se leta 1944.

Letos se je na prireditvi na Vaneči zbralo več kot 250 ljudi, ljudi, ki spoštujejo preteklost in verujejo v pravičnost boja, spomin in opomin. Kulturni program so kot vsako leto pripravili učenci Osnovne šole Puconci, Križevski rogisti, program pa je povezoval Milan Zrinski. Letošnji slavnostni govornik je bil Aljaž Verhovnik, generalni sekretar ZZB NOB Slovenije, ki je po udarnem govoru zaslužnim članom podelil tudi priznanja ZB. Srečanje se je končalo z okrepljenim, ki so ga pripravili gasilci iz Bodonovec, ter prijetnim klepetom in druženjem.

Oktohrske dejavnosti ZB so se končale s komemoracijami in obiski pomnikov naše zgodovine. Najprej je 27. oktobra KO ZB NOB Tišina organizirala lepo obiskano komemoracijo z nagovorom in recitalom Kajuhovih pesmi ob spomeniku v Črnskih mejah, naslednji dan pa je MO ZB NOB skupaj z mestno občino Murska Sobota pripravil spominsko slovesnost na soboškem pokopališču, na kateri so sodelovali pevci Mešanega pevskega zbora Vladimir Močan DU MS, učenci III. osnovne šole MS, slavnostna govornica pa je bila naša članica in svetnica MO Murska Sobota, Vlasta Veren. Po slovesnosti smo položili vence pri Piramidi, spomeniku internirancem, borcem Rdeče armade, prižgali svečo Sokolom, borcem za severno mejo, na Judovskem pokopališču, pri spomeniku pilotom strmoglavljene zavezniškega letala, venček smo položili tudi k spomeniku Štefana Kovača, padlim prosvetnim delavcem in na spominsko ploščo v gradu obešenim in mučenim revolucionarjem. Krajevna organizacija ZB Rogašovci pa je položila venec na grob partizana Alojza Škrjanca - Mirka.

Bojka Veren

Celje:

Nekega vročega julijskega dne smo se navsezgodaj zbrali člani UO KO za vrednote NOB Slavko Šlander. Že dolgo časa smo se pripravljali, da popravimo ograjo ob spominskih ploščah v ulici V. prekomorske brigade. Dva čila upokojenca sta izruvala stare stebričke in skopala globoke jame. V jame je bilo treba uliti svež beton in stebričke spet za betonirati. Ko se je vse posušilo (vmes nam je predsednica DU pripravila malico), je podpredsednik prebarval stebričke in verigo.

Nato je bilo treba očistiti zelenico, pobrati smeti in ogorke, ki jih neozaveščeni krajani mečejo naokoli. Do te uspešne akcije ne bi mogli priti, če ne bi bilo sodelovanja med društvi in darovalci iz bližnjih okoliških poslovnih prostorov. Navdaja nas zadovoljstvo, da nam je uspelo polepšati okolje ob spominskih ploščah.

Majda Kološa

JUBILEJI

100 let

Marije Mezgec

Partizansko kurirko Marijo Mezgec je na njenem domu na Poti pomorščakov v Portorožu 28. septembra obiskala delegacija ZB za vrednote NOB občine Piran. Ob tem veselim dogodku smo ji čestitali in ji izročili šopek cvetja.

Na srečanju smo veliko izvedeli o njeni življenjski poti. Kljub visokemu življenjskemu jubileju nam je z bistrim umom in odličnim spominom pripovedovala kaj vse je doživljala kot partizanska kurirka, ko ji je kljub nevarnosti, da jo odkrijejo fašisti in nato Nemci, vedno uspelo

pravočasno opraviti svojo plemenito nalogo in dostaviti pošto partizanskim enotam. Povedala nam je, da je pošto nosila iz Slivja, majhne brkinske vasi, na Tatre, Mrše, Koz-

jane in tudi v Trst. To zahtevno nalogo je opravljala skupaj s še tremi prijateljicami, včasih pa so s seboj na bolj zahtevno nalogo vzele tudi deset let mlajšo sestro Ano. Na svo-

ji kurirski poti je spoznala visokega komandanta, ki mu je bilo ime Karlo Maslo. Tudi Janka Premrla - Vojka se spominja, ko je bil še v Brkinski četi in preden je odšel na Nanos.

Njeno delovanje za osvoboditev naše tedanje domovine se je začelo že pod fašistično okupacijo in po kapitulaciji fašistične Italije 8. septembra 1943, ko so v naše kraje že čez nekaj dni pridrveli Nemci in se kruto znesli nad domačini. Spravevali so jih, kje so banditi, kot so takrat imenovali partizane. »Vedno smo jim odgovarjali; pri nas jih ni. Ne vemo, kje so.« Bilo je hudo, nam je dejala partizanska kurirka Marija Mezgec, ko so ji Nemci noč za nočjo trkali na vrata in iskali partizane. Zjutraj so jih zbirali v vaškem središ-

ču in jim grozili, da bodo vse pobili. Vsakodnevno so izvajali psihični pritisk na domačine, toda kljub tem pritiskom ni bilo izdajstva, Celodomači župnik je pomagal domačinom in jih reševal pred Nemci in gotovo smrtjo. Marija je povedala, da je bil njen oče dve leti v partizanih v Kočevskem rogu in je kot izučen mizar popravljaval razno opremo v barakah. Na srečo Marije niso odkrili in je lahko svoje nevarno in zahtevno poslanstvo opravljala do osvoboditve. Po osvoboditvi je kot izučena šivilja najprej delala v Modnem Krojaštvu v Piranu, nato pa do upokojitve v hotelu Palace, se spominja. Zdaj skupaj s sestro Ano živi v Portorožu. Čestitamo za sto let življenja!

Franc Krajnc

90 let

Almire Zemljč

Jubilantko, rojeno 4. oktobra 1932 v Vrhpolju pri Moravčah v družini Kokalj, kličemo Mira in prihodnje leto bo minilo šestdeset let njenega delovanja v Združenju za vrednote NOB občine Domžale. Seme domoljubja je bilo zasejano že doma, saj so bili trije bratje pri partizanih. Mira je, ne zavedajoč se resnične nevarnosti, po naročilu obveščala vaščane o prihodu Nemcev v vas. Pred preganjanjem, izseljevanjem in nevarnostjo so se skrivali

in prespali v gozdu. Najtežji spomini segajo v februar leta 1944, ko je Mira, stara malo več kot enajst let, z mamo v gozdu na Oklem, kjer je bila bitka, našla mrtvega brata Stan-ka s partizanskim imenom Branko. Zato se tovarišica Mira vsako leto udeležuje spominske slovesnosti. Lani v času epidemije, ko občinska slovesnost ni bila organizirana, so se domžalski pohodniki, od tega trije člani KO ZB Simon Jenko, udeležili spominskega pohoda prav na dan tragedije na Oklem, to je bilo 24. februarja 1944, tovarišica Mira pa se je krajši slovesnosti pridružila z recitacijo in kot vedno prižgala svečo v bratov spomin.

Oče Franc Kokalj je bil kmet in kovač, Almira pa je dobila ime po junakinji iz Miklove Zale. Oče je imel veliko osebno knjižnico, posojal je knjige, beležil izposoje, po vojni pa knjižnico podaril šoli v Vrhpolju, ki ni imela ničesar. Očetova osebna knjižnica je tako postala osnova tamkajšnje knjižnice. Zato je Mira že od otroštva cenila knjigo in izobrazbo. Takoj po vojni je v Vrhpolju delala v ljudskem odboru, nato v Moravčah na občini. Izobraževala se je ob delu, dosegla višjo izobrazbo in se izobraževala tudi na Pravni fakulteti. Delala je na občini Domžale v proračunski službi kot načelnica

davčne uprave in direktorica inšpekcijskih služb.

Pet let je delovala kot predsednica KO ZB Simona Jenka Domžale. Pridobila je veliko novih članov in organizirala obisk spominskih slovesnosti po okoliških vaseh herojih: Hrastniku, Korenu, Zlatem Polju ... Potrudila se je, da je KO Simon Jenko lahko pridobil svoj prapor. V življenju se je Almira morala že zgodaj soočiti z izgubo brata, pozneje moža in sina. Vendar je naša častna članica vedra, nasmejana, optimistična. Pohvali sotovariše, se pogumno spopada s tegobami let in vsem vli-va veselje do življenja.

Manica Perdan Ocepke

V METEŽU ZGODOVINE *Gostilna Ruski car (3)*

Trije bratje Cunder v NOB (3)

Med tremi brati Cunder iz gostilne Ruski car na Ježici v Ljubljani, ki so se že na začetku vključili v narodnoosvobodilni boj, je bil najbolj izobražen Milan. Zanj je bilo odločilno, da je materin brat, veleposestnik Anton Kobi iz Borovnice, v svojo oporoko zapisal, naj študira, do kakršnega koli stanu ima veselje.

Tako je Milan s sredstvi iz stričeve dediščine s študijem v Ljubljani, Zagrebu in avstrijskem Gradcu postal »doktor vsega zdravilstva«. Mati mu z lastnimi sredstvi študija ne bi mogla omogočiti. Kmalu po študiju je postal najprej asistent in nato docent na Medicinski fakulteti v Ljubljani, po smrti znamenitega profesorja in svojega vzornika dr. Janeza Plečnika pa še predstojnik Anatomskega inštituta pri Medicinski fakulteti. Predaval je tudi sodno medicino na Pravni fakulteti ter delal kot zapriseženi sodni izvedenec.

Ob napadu nacistov in fašistov na Jugoslavijo se je dr. Milan Cunder pri 33 letih prostovoljno pridružil akademski legiji ter s svojimi študenti stopil v bran tedanji domovini. Po kapitulaciji Jugoslavije se je vrnil na fakulteto ter v sodelovanju s Cirilom Rusom in Borisom Trampušem - Čošem že aprila 1941 organiziral akademsko skupino, ki se je vključila v Osvobodilno fronto in povezala s komunistično partijo. Ker so ga novembra 1941 Italijani neuspešno poskušali aretirati, je odšel v ilegalo, pri tem pa je oddal za partizane ves inštrumentarij Anatomskega inštituta in veliko zalogo dezinfekcijskih sredstev. Čeprav se je želel takoj pridružiti partizanom, so ga čez zimo zadržali na ilegalnem delu v Ljubljani, spo-

mladi leta 1942 pa ga je Prežihov Voranc poslal na Babno Goro, kjer se je zbiral bataljon za Gorenjsko. V partizanih je dobil ime Miha.

Dr. Milan Cunder, ki je bil eden od prvih partizanskih zdravnikov v Sloveniji, zagotovo pa prvi univerzitetni učitelj medicine v partizanih, je bil dodeljen Kamniškemu bataljonu. Junija 1942 je postal odredni zdravnik in s tem hkrati član štaba Kokrškega odreda. Dr. Cunder, ki je v zadnjem desetletju večino časa v belem plašču preživel po predavalnicah in zdravniških ambulantah, se je s soborci, ki so bili v glavnem precej mlajši od njega, tako znašel v divjem planinskem svetu. Čeprav

Dr. Cunder, ki se je že v domačem okolju in med študijem razvil v široko razgledanega in kritično razmišljujočega intelektualca, mislečega s svojo glavo, je tri četr leta pred resolucijo Informbiroja padel v politično nemilost.

sta bila življenje in gibanje v njem povezana s številnimi naporami, da o nevarnostih med premiki in bitkami niti ne govorimo, se je neutrudno lotil svojega zdravniškega dela. Če je bilo treba, je ure in ure pešoč, da bi pomagal ranjenemu partizanu

Milan Cunder

ali bolnemu privržencu Osvobodilne fronte na terenu.

Dr. Cunder je s soborci sodeloval v bitki v Zlatem Polju, v hudem boju na Kostavski planini nad Tuhelem in drugih bojih. Obdobje, ki ga je prebil med partizani na Gorenjskem, zgodovinarji označujejo kot najtežje. Konec januarja 1943 je po izdaji pri delu na terenu v Cerkljah padel v nemško ujetništvo. Zaprt je bil v Begunjah, kjer so ga odpeljali celo na morišče, vendar ga tam niso ustrelili, češ da v zaporih potrebujejo zdravnike. V Begunjah je bil zaprt okoli osem mesecev, od tega je dva meseca in pol delal v zaporniški ambulanti, pa tudi sicer je veliko pomagal sojetnicam in sojetnikom, kar je mogoče razbrati iz knjige *Begunje* dr. Janeza Gerčarja.

Kot piše Drago Druškovič v knjigi *Prežihov Voranc, pisatelj in politik*, so dr. Cunder in Prežihovega Voranca septembra 1943 iz Begunj prepe-ljali na gestapovsko poveljstvo v

Nemčijo, v jetnišnico tajne državne policije Geheime Staatspolizie, kjer je bil varnostni pripor za politično pomembne jetnike. Tam so ju zasliševali najvidnejši nacistični veljaki, menda celo Himmler. Po dveh mesecih so dr. Cunder poslali v koncentracijsko taborišče Sachsenhausen (Oranienburg) pri Berlinu. Poleti leta 1945 se je vrnil domov in bil med soustvarjalci popolne Medicinske fakultete v Ljubljani, na kateri je postal izredni profesor za anatomijo in predstojnik Anatomskega inštituta. Po vojni je prejel priznanje ZZB NOB Slovenije »za požrtvovalnost in tveganje, ki ju je pokazal v zaporniških bolniških oddelkih, ko je aretiranim članom OF, ogroženim od okupatorja, nudil nesebično pomoč in zaščito«. Aprila 1946 je bil odlikovan z redom zaslug za narod III, na predlog partijske celice pa je oddal tudi prošnjo za dodelitev spomenice 1941.

Dr. Cunder, ki se je že v domačem okolju in med študijem razvil v široko razgledanega in kritično razmišljujočega intelektualca, mislečega s svojo glavo, je tri četr leta pred resolucijo Informbiroja padel v politično nemilost. Z grajanjem tedanjih razmer si je prislužil najstrožjo partijsko kazen pred izključitvijo in politično etiketo »ustvarjalca tendence frakcionaštva«, ker je govoril »vi intelektualci in mi delavci«. Po objavi resolucije Informbiroja pa so ga septembra 1948 izključili iz partije, ker »vsa njegova preteklost govori, da je bil antipartijski element«. Konec decembra so ga z aretacijo odstranili z univerze in proti njemu organizirali montiran sodni proces, ki je bil »pol dacha-

uski« in »pol informbirojevski«. V dachauskem delu je bil oproščen, v informbirojevskem pa je bil obsodjen na štiri leta odvzema prostosti s prisilnim delom in izgubo državljanjskih pravic, ker je na cesti ob Ljubljani znanki Marici L. rekel, da je »naše gospodarstvo zafurano in da bo vse vrag vzel«, s čimer je »pozival na nasilno rušenje obstoječe državne ureditve«.

Kazen je prestal na Golem otoku, Grgurju in v Bileči, po vrnitvi pa je bil »izbrisan« iz zgodovine in nadzorovan do smrti leta 1970. Delal je kot prosekter v Celjski bolnišnici. Njegova življenjska pot je celovito popisana v knjigi Tomaža in dr. Juša Kšele *Milan Cunder – cena svobodomiselnosti*. Spremni besedi sta napisala predstojnica Inštituta za zgodovino medicine pri Medicinski fakulteti v Ljubljani prof. dr. Zvonka Zupanič Slavec in zgodovinar dr. Marjan Žnidarič. Oba sta zapisala, da knjiga o dr. Cunderu potrjuje, da revolucija res žre svoje otroke. Spomladi 2022 je bil posthumno tudi sodno rehabilitiran, v akademskih krogih pa že prej.

Tomaž Kšela
(Nadaljevanje v prihodnji številki)

SVOBODNA
BESEDA

www.svobodnabeseda.si

PREJELI SMO

Šarec: »Veliko krvi je bilo prelite« – Aretirani in zvezani?

19. marca 1944 so Nemci sestrelili ameriški bombnik Liberator B-24 »Moo Juice«. Letalo je strmoglavilo v bližino vasi Štravberk (nad Otočcem). 1. oktobra 2022 je v tej vasi ob slovesnem odkritju spominske kamnite table v spomin zavezniškim letalcem in domoljubnim domačinom zbrane nagovoril minister za obrambo Marjan Šarec. Zahvalil se je tudi prisotni sin rešenega ameriškega pilota Ernieja Nordwella.

O tem je še istega dne dokaj podrobno poročal tudi portal MMC RTV Slovenija. Od desetih članov posadke so bili trije smrtno ranjeni (poimensko navedeni na tabli), sedem jih je s padali pristalo v okolici Novega mesta, dva (op.: Lowell G. West in Ernest E. Nordwell) so s pomočjo domačinov rešili partizani. In maja 1944 so že bili v svoji enoti v južni Italiji. Vse to zvečine izvemo tudi iz novice MMC.

A preprost račun kaže, da tu nekaj manjka. Kaj se je zgodilo preostalim petim, ki jim MMC ne nameni niti besede? To so bili letalci Aubrey L. Edwards, William J. Reichle, Howard E. Wolltemath, Allen D. Hay in Lyle A. Taylor, ki jih na (ne)srečo nekkih resnicoljubcev tudi poimensko oznanja urbi et orbi spominska plošča v Štravberku. Za tiste, ki bi tam imeli težavo najti njihova imena, so na tabli vklesana pod rubriko »ZAJELI DOMOBRANCI IN PREDALI NEMCEM«. Ali je novinar MMC to v svoji poklicni preobremenjenosti spregledal? Teh pet letalcev, naj ponovimo, so domobranci oziroma za neko nostalgično politično skupino pri nas kar »edina prava slovenska vojska« izročili Nemcem. In ta »vojska« se je res ravnala čisto po vojaških pravilih. Sicer nemških, a kaj bi to! 2. decembra 1943 je namreč v Ljubljani izšel nedvoumen pisni ukaz domobranskim enotam (štev. dopisa 1641), ki ga je kot podpolkovnik lastnorčno podpisal Franc Krenner (Medvode 1898 – Argentina 1973) in v njem med drugim dobesedno zapisal: »Zapovedujem, da se v slučaju pristanka padobrancev ti nemudoma aretirajo in material zapleni. Pobeg pristalih padobrancev se mora na vsak način preprečiti. Ujeti padobranci se morajo zvezati, z zaplenjenim orožjem in drugim materialom takoj izročiti po izvršenem zaslišanju s poročilom za vodjo nemške policije in vodstvo nemškega štaba za boj proti banditom.« Leta 1944 je namreč nemški okupator uradno ustanovil slovensko domobrantsvo (Slovenische Landwehr) in za poveljnika organizacijskega štaba postavil Franca Krennerja.

Ni dvoma, da pri »padobranci«, ki jih je treba takoj aretirati in zvezati, gre za zavezniške in ne nemške, domobrantske ali celo kakšne zamudniške iz samih nebes, od koder so se vztrajno de-

lali gluhe na domobrantske molitve »vsemogočnemu Bogu... za zmago v skupnem boju z nemško oboroženo silo, stoječo pod poveljstvom vodje Velike Nemčije, SS četami in policijo proti banditom in komunizmu, kakor tudi njegovim zaveznikom«.

Spodobilo bi se, da bi prodobrantska stran pri nas zaradi uravnoveženosti pripravila lastno vzporedno prireditve ob istem spomeniku in povabila kakšnega od otrok tistih petih Američanov, ki so jih aretirane in zvezane izročili Nemcem. Slavnostni govornik bi se našel, kakšna prikladna pesem tudi, simbolno zvezani otrok pilota bi tudi lahko kakšno dejal. Idealna priložnost bo 2. decembra 2023, ob 80. obletnici znamenitega Krennerjevega ukaza vestnim domobrantom.

Priznanje portalu MMC RTV SLO za odprtost o temah iz protiokupatorskega boja slovenskega naroda in še posebej v d. urednika (od marca 2022) uredništva za nove medije Igorju Pirkoviču, s katerim je odhajajoča prejšnja vlada za svoj konec okrepila sam vrh tega portala.

Igor Mravljia, Ljubljana

Predsedstvu ZZB za vrednote NOB Slovenije

V Svobodni besedi (oktober 2022, stran 9) je bil med predstavljanim številnih spominskih dogodkov objavljen tudi zapis o slovesnem praznovanju v Pobegih, Čežarjih in Pradah ob stoti obletnici rojstva partizanske učiteljice Elvire Vatovec. Ob raznovrstnih spominskih prireditvah je bila tudi okrogla miza o partizanskem šolstvu na Primorskem, na kateri je bilo jasno izrečeno priporočilo, da si to – za narodni obstoj in kulturo – izjemno pomembno delovanje v času narodnoosvobodilnega boja zasluži trdno mesto v zgodovinskem spominu. Za dosedanje ohranjanje spomina je skrbelo posebno društvo primorskih partizanskih učiteljev, ki je nastalo na pobudo pesnika Cirila Zlobca. V razpravi na okrogli mizi je bilo izrečeno tudi bridko spoznanje, da je ta dejavnost »žal z naravnim osipom sama zamrla«. Prepričana sem, da sta odgovornost in dolžnost sedanjih rodov ne le učiteljstva, temveč vseh, ki se zavedajo pomena delovanja partizanskih šol v strahotnih vojnih razmerah in med narodnoosvobodilnim bojem, da se to edinstveno narodotvorno prizadevanje v takratni okupirani Evropi ne prepusti pozabi; védenje o tem, kako se v najhujših razmerah za obstoj narodne skupnosti more kljubovati raznarodovanju, je lahko stalen vir ponosa na pogumne prednike in prednice ter hkrati spodbuda za sedanje načrtovanje in uresničevanje humanih ciljev v sicer neprijaznih razmerah.

Zato predlagam, da se na vsebinskih in organizacijskih temeljih (še) obstoječega društva oblikuje novo društvo tako, da bi manjše

jedro do zdaj aktivno vključenih v različne prireditve, ki se nanašajo na partizansko šolstvo, učiteljice in učitelje, pripravilo vse potrebno za ustanovitev spominskega društva v javnem interesu. O naslovu bo odločeno na podlagi pripravljene zasnove delovanja društva, omenjam pa možen delovni naslov: spominsko društvo Partizansko učiteljstvo ali spominsko društvo Partizanska šola. Predsedstvo ZZB za vrednote NOB Slovenije prosim, da presodi o tem predlogu, tajništvo pa, da seznaní vsa območna združenja, ki naj poskrbijo za razširitev predloga na posamezne (zlasti do sedaj najbolj prizadevne) osnovne in tudi srednje šole.

V pričakovanju razumevanja s tovariškimi pozdravi,

Maca Jogan, Ljubljana

O imenu znamenite gostilne

V septembrski številki Svobodne besede sem z zanimanjem prebral članek Tomaža Kšela z naslovom Trije bratje Cunder v narodnoosvobodilnem boju – med drugim tudi zato, ker se navezuje na gostilno, v kateri sem nekoč, ko jo je vodil še Boris Cunder, preživel veliko prijetnih večerov. Ob vsem spoštovanju do avtorja članka kot nespornega poznavalca (iz prve roke) zgodovine te gostilne in rodbine Cunder pa si bom vseeno dovolil manjšo in morda nepomembno (kakor za koga) pripombo.

Zmotila me je navedba na samem začetku članka, da letos mineva 201 leto, odkar je znamenita gostilna ob Dunajski cesti na Ježici v Ljubljani dobila ime Ruski car. To ime avtor uporabi potem še enkrat, ko pravi, da je bilo v gostilni Ruski car vedno veselo ... Ta gostilna se je namreč približno do sredine 70. let prejšnjega stoletja imenovala Pri ruskem carju in gotovo je to ime nosila tudi že leta 1821, saj je bil tak način poimenovanja gostiln takrat in je večinoma še danes običajen: Pri kolovratu, Pri lovcu, Pri Kovaču, Pri Žabarju itd.

Šele po Borisovi smrti leta 1973 so namreč dediči, potem ko so opustili gostinsko dejavnost v starožitnih prostorih glavne stavbe in jo preselili v za ta namen prenovljeno gospodarsko poslopje, gostilno, ne meneč se za tradicijo, preimenovali v Ruski car. Škoda.

V tolažbo pa nam je, da na pročelju glavne stavbe ob Dunajski cesti lahko še danes (če ne drugače, pa na spletu) preberemo napis: PRI RUSKEM CARJU.

Mitja Radošević

Gostilna Ruski car v metežu zgodovine

Bralcu Svobodne besede Mitji Radoševiću se zahvaljujem, da je v svojem pismu redakciji odprl vprašanje o, kakor sam pravi, imenu »znamenite gostilne« na

Ježici. V svojem zapisu o Cunderovi družini iz te gostilne v metežu zgodovine mi žal razpoložljivi prostor ni dopuščal, da bi se spuščal v take podrobnosti, ki pa so vsekakor zanimive in povedne. Najboljši poznavalec zgodovine rodbine pri »Ruskem carju« je upokojeni odvetnik Primož Cunder. V svojem arhivu hrani fotografijo, na kateri na hrbtni strani piše: »Živeli mnogaja leta slovenski župani! Živela Slovenija!« Ob tem je datum 3. rožnik leta 1879. Že takrat so pri Ruskem carju vzklikali »Živela Slovenija!« Na fotografiji pa je ob slovenskih županih na območju tedanje Ljubljane nekdo na roko napisal: »Nace Cunder, župan na Ježici pri »Ruskem carju«. Iz tega, doslej najstarejšega dokumenta izhaja, da je takrat gostilna nosila ime »Ruski car«. V moji mladosti pa se je gostilna imenovala »Pri ruskem carju«. O tem priča napis, ki je še zdaj na pročelju gostilne, ki gleda na Dunajsko cesto. Na pročelju nad novim vhodom pa je prvotno ime »Ruski car«. »Ruske carice«, ki je gostilni vrnila prvotno ime, žal ni več, zato ne vemo, kaj jo je pri tem vodilo. Domačini so v starih časih gostilni, iz katere sta bila kar dva župana Ježice, pravili tudi »Pri ruskovač«, ker je bila poleg gostilne še kovačija. Sam sem v svojem kratkem zapisu o družini pri tej hiši uporabil ime gostilne, ki je v uporabi danes, da ne bi prišlo do kakšnega šuma v komunikaciji.

V zgodovini gostilne Ruski car oziroma »Pri ruskem carju« je toliko zanimivih tragičnih in veselih zgodb (tudi iz časa narodnoosvobodilnega boja), da bi lahko o njih napisali knjigo, ki bi veliko povedala tudi o zgodovini Ljubljane in Slovenije. Poslednja živa priča polpreteklosti te znamenite gostilne, iz katere so se trije bratje že leta 1941 pridružili narodnoosvobodilnemu gibanju, je nosilka zlate plakete ZZB NOB Slovenije, 99-letna Sonja Cunder, ki je bila kot tržaška Slovenka tudi sama udeleženka narodnoosvobodilnega boja.

Tomaž Kšela

Sram naj jih bo!

Slovenski politiki so se poskrili v mišje luknje, da jim ne bi bilo treba pred Rusko kapelico. Le Milan Kučan je bil tokrat (znova) na pravi strani zgodovine. Pieteta nima nič s podporo vojni ali izrekanjem proti njej. Tisti, ki so nam zgradili cesto, so nesrečno umrli v ujetništvu. In v boju proti državi, ki je bila tudi naša ječa narodov. Ker so se borili tudi za našo svobodo, bi jim morali biti hvaležni – vojna v Ukrajini (ki so jo itak povzročili Američani) gor ali dol. Slovenski politiki so skupaj s sedanjim vodstvom države pokazali, kakšni licemerci so v resnici in kako malo jim zares pomenita pieteta in iskreno prijateljstvo. Sram naj jih bo!

S. B.

(naslov hranimo v uredništvu)

Kje v Ljubljani lahko položim rožo v spomin Titu?

To je bilo moje vprašanje pred nekaj leti, ko sem vnuku pri njegovih petih letih pripovedovala spomine na partizanske bitke, o herojih in Titu. Bližal se je maj in želela sem, da ob Titovem spomeniku ali obeležju položiva rožo.

Toda kam? Začela sem brskati po spletu in odkrila spominsko obeležje v Savskem naselju, ki ga je 25. maja 1972 postavilo hortikulturno društvo Savsko naselje. Obeležje je skoraj skrito pod lipo in med okrasnim grmovjem nekaj metrov od pločnika. Takrat sva z vnukom 4. maja prvič nesla nekaj nageljčkov.

Letos po volitvah, ko je spet sijalo sonce upanja, se je v meni vzbudila velika želja, da se z javno gesto poklonim Titu in njegovim časom. K njegovemu obeležju sem odnesla rože.

Ob izidu majskega časopisa Svobodna beseda me je čakalo presenečenje, ko sem sliko svojih rož pred Titovim obeležjem videla ob članku Tatjane Kardelj. Morda danes še ni čas za odpiranje starih ran. Danes je treba vso energijo usmeriti v gradnjo nove Slovenije. Čas pravega spomina bo verjetno prišel z novo generacijo, ki bo lahko neobremenjeno sodila zgodovino. In takrat bo, upam vsaj, napočil čas, ko bodo ljudje vedeli, kje se tudi v Ljubljani lahko poklonijo Titu.

K pisanju tega pismo me je je spodbudila slika v časopisu Delo ob preimenovanju Trga republike Hrvaške v Trg maršala Tita v Zagrebu.

Mimi Žvan

Krik do nebes

(v Meljski vojašnici 1941)

Maj, sonce, vonj goric in ptic ščebet
zaprtim v ječi ne pozdravlja ran.
Vihar upihnil je visoki dan,
duha nam črn presunja bajonet.

V bodičju žic k nam trga se zaman
ljubezen žen, plač dece, sen deklet:
oh, dom jim pust in prazen je, preklet,
ves rod za križ in smrt zaznamovan.

Srce, vkovano v suženjski obroč,
si koprneče išče zvezd skoz noč,
beseda nam na ustnicah nemi.

V nebo, čuj, ljudstvo vpije na pomoč.
O Bog, zakaj zapustil si nas danes!

Franc Borko
(mariborski izgnanec 6. junija 1941)

KNJIGA *Pri založbi Sanje*

Partizanski dnevnik Edvarda Kocbeka

Letos spomladi so pri založbi Sanje izdali Partizanski dnevnik I in II Edvarda Kocbeka, v katerem so na enem mestu prvič zbrani Kocbekovi zbrani spisi, njegove pesmi in celoten partizanski dnevnik. Dve zajetni knjigi imata skupaj kar 1400 strani. Besedila je uredil Rok Zavrtnik, urednik in direktor založbe Sanje, ki je prispeval tudi uvodni zapis, še dva uvodna zapisa sta dodala dr. Mihael Glavan in Peter Kovačič Peršin.

To res obsežno delo, ki je seveda tudi izjemen zalogaj za založbo, je po besedah Roka Zavrtnika nastalo v novem prelomnem času za slovenski narod, v času, ko se svet okoli nas spreminja, na površje pa spet prihajajo grožnje, za katere smo bili prepričani, da se ne bodo nikoli več ponovile. »Edvard Kocbek, sodobnik Srečka Kosovele in njegov brat po duhu, v svojem partizanskem dnevniku prič-

Usoda Edvarda Kocbeka

Edvard Kocbek (1904–1982) je bil ena najvidnejših osebnosti slovenskega partizanskega gibanja, predstavnik krščanskih socialistov v Osvobodilni fronti, podpisnik znamenite Dolomitske izjave, po vojni nosilec pomembnih političnih funkcij. Kocbek, rojen pri Sv. Juriju ob Ščavnici, je najprej študiral teologijo, a je študij opustil in zatem študiral romanistiko v Ljubljani, Berlinu in Parizu. Služboval je kot profesor francoščine in se v Ljubljani dejavno vključil v slovensko kulturno in politično življenje. Kot ugleden katoliški intelektualca je že pred drugo svetovno vojno veliko objavljaj, med drugim je v reviji Dom in svet objavil esej Premišljevanje o Španiji. V njem je analiziral boj med uporniki generala Franca in špansko republikansko vlado, pri čemer je bila njegova razlaga

Spomenik Kocbeku v Tivoliju v Ljubljani

je najpomembnejšo bitko, ki jo je kdaj bojeval slovenski narod. Ko smo se Slovenci prvič v pisani zgodovini družno uprli trinogu brez primere, smo se s tem obenem – kot ugotavlja Kocbek, prvič v svoji zgodovini družno, jasno in odločno uprli tujemu gospodarju in obenem vsaki tuji vnanji, najsi še tako mogočni in arbitrarni avtoriteti,« piše Zavrtnik. O tem, kako zelo so Kocbekovi zapisi in njegove misli aktualni tudi danes, med drugim pričajo naslednje Kocbekove misli: »Človek božji, kar vidiš in česar ne vidiš, je spremenjena resničnost! Kar vidiš in česar ne vidiš, je bojni prostor! En sam bojni prostor! Ne fronta, potegnjena s črto orožja, niti bojišče, ki se pomika z zemljišča na zemljišče, temveč eno samo razdivjano ozračje, in sam razbesneli prostor, in sam vihar usode, ena sama prepadna negotovost, ena sama smrtna nevarnost!«

fašizma zelo podobna logiki Kominterne, kar je zelo razjarilo domače katoliške kroge, Kocbeka pa uveljavilo kot osrednjo osebnost med katoliškimi socialisti v Sloveniji.

Med vojno je bil kot vodilni krščanski socialist (po aretaciji in ustrelitvi Aleša Stanovnika) leta 1942 vključen v izvršni odbor OF in je v tej funkciji odšel v partizane na osvobodeno ozemlje. Med drugim je bil Kocbek februarja leta 1943 podpisnik znamenite Dolomitske izjave, novembra 1943 pa je na zasedanju Avnoja v Jajcu postal eden od podpredsednikov. Bil je tudi odposlanec zbora odposlancev slovenskega naroda v Kočevju in zasedanja Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta v Črnomlju februarja 1944, na katerih je bil izvoljen v predsedstvo SNOS, ob koncu vojne pa je bil eden od štirih podpredsednikov OF.

Po vojni je bil Kocbek najprej minister za Slovenijo v zvezni vladi, po vrnitvi iz Beograda pa je leta 1946 postal podpredsednik prezidija Ljudske skupščine in zvezni poslanec. Potem pa je leta 1951 objavil knjigo Strah in pogum, v kateri je načel nekatera dotlej tabuizirana vprašanja iz obdobja narodnoosvobodilnega boja (pogledi na smrt in likvidacijo političnih nasprotnikov, vprašanje izdajstva in ovajanja med partizani, problematiko katoličanov med NOB). Predstavniki političnega režima so ga silovito napadali in ga leta 1952 prisilno upokojili ter ga vse do njegove smrti tudi nadzorovali. Znova je začel objavljati šele po letu 1961, tri leta pozneje pa je za pesniško zbirko *Groza* prejel Prešernovo nagrado.

Pravi šok pa je v slovenski javnosti povzročil izid Kocbekove izpovedi v obliki intervjuja pod naslovom *Edvard Kocbek – Pričevalec našega časa*, ki sta ga leta 1975 v Trstu objavila pisatelja Boris Pahor in Alojz Rebula. V dolgem pogovoru je Kocbek spregovoril o povojnih pobojih domobrancev. Intervju je povzročil ponovne diskreditacije in napade tako na Kocbeka kakor tudi na Borisa Pahorja. Zgodba je znana pod imenom Zalivska afera. Edvard Kocbek je umrl leta 1982 v Ljubljani.

Dve obsežni knjigi

Rok Zavrtnik kot urednik dveh obsežnih knjig med drugim za Kocbeka ugotavlja: »Njegov Partizanski dnevnik ni le izjemen dokument za razumevanje naše zgodovine, pač pa sveti globoko v naš časovni prihodnost. Je knjiga, ki jo lahko spet in spet vzamemo v roke, saj nam pomaga razsvetljevati pot nad vrtoglavi prepadi našega prostora in časa. Vstopa v najsvetejše, najtemnejše prostore človečnosti in zavedanja, razstira in osvetljuje pot, ki jo je partizanstvo prebujalo, da je zmoglo nadčloveško moč za boj vseh bojev.«

V prvi knjigi Partizanski dnevnik sta objavljeni Kocbekovi deli Tovaršija in Listina, gre pa za zapise od avgusta 1938 do maja 1943. Obe deli sta že izšli v samostojni obliki, in sicer Tovaršija leta 1949, Listina pa leta 1967. Temu je dodan Kocbekov avtorski zapis oziroma spremna beseda ob izidu Listine. Kocbek na koncu zapiše: »Moj dnevnik je del slovenske osvobodilne zgodovine ... Zgodovina namreč ni preteklost, temveč spoznanje, ki ga imamo o njej. Zgodovina je pogled sedanosti na preteklost in njena usmerjenost v prihodnost. Zgodovina je predvsem vprašanje o človeku, ki se z uresničevanjem v sedanosti usmerja v prihodnost.« V prvi knjigi sta ponovno objavljene tudi spremna beseda Janeza Gradišnika, ki jo je napisal ob izidu Kocbekovih dnevnikov v knjigi Pred viharjem leta 1980 (založba Slovenska matica), in skrajšan zapis dr. Andreja Inkreta k šesti knjigi Kocbekovega zbranega dela.

Knjigo dopolnjujeta manjši izbor pesmi iz avtorjevega partizanskega obdobja, dodan je še izbor člankov in govorov, ki jih je avtor zapisoval in objavljaj v času, ko je nastajal dnevnik. Za nastanek prve knjige so poleg urednika Roka Zavrtnika zaslužni tudi drugi slovenski intelektualci: Mihael Glavan, sicer urednik Zbranih del Edvarda Kocbeka, Kocbekov sodobnik Peter Kovačič Peršin, ki je med drugim zaslužen tudi za objavo knjige Osvobodilni spisi; pisatelj Boris Pahor, tesen Kocbekov prijatelj, ki ga je podpiral vse do smrti, in Andrej Inkret, raziskovalec Kocbekove ustvarjalne dediščine ter Janez Gradišnik, ki je uredil Kocbekove predvojne dnevnike.

Druga knjiga Partizanskega dnevnika zajema v obliki dnevnika obdobje od maja 1943 do maja 1945, vsebuje pa še spremni besedi Mihaela Glavana in Petra Kovačiča Peršina ter Skice za življenjepisa Edvarda Kocbeka Andreja Inkreta. Cena kompleta je 60 evrov. J. H.

PESEM

Avgustovega dne

(Ob 80. obletnici smrti podhoških žrtev)

Bil je avgust, kot v teh dneh, žanjice so žetev končale, krompir je čemel v kletih, čebele za med so garale ...; po strniščih so stopicale vrane, zrela otava je čakala kosce – roke, pridne, ljubeče, zgarane, skrbno so opravljale posle.

Bil je avgustovski dan, od vseh drugih drugačen, vražje črn – kakor katran, težak, svinčeno omračen; prepoln, tesnobe, gorja, žaloben, turoben, zagaten, z obličji grenkih solza, tožnih, zavrnenih prošnji.

Bili so odpeljani, zvezani z žico, ne krivi odgnani, zaprti v temnico. Bili so izdani – zapisani v beležnico, preiskovani, klevetani, opljuvani z ošabno govorico.

Obudimo jih skozi stih: Karel Blatnik, Anton Fink (Francetov), Anton Gorše (Boštajčev), Franc Janežič (Bavšev), Anton Medic (Črčkov), Franc Mlinar (Mihatov), Janez, Franc, Alojz Oblak, po domače (Kovačevi), Jože Pavlin, Anton Turk (Dolinarjev, tudi Krančenov), Alojz Zupančič (Bregarjev); vsi ti možje iz Podhoste, pa Anton Fink (Francetov), Jože Mavsar, Janez Šercelj (Frntatov Anze) iz Meniške vasi ter Jože Bavdek iz Loške vasi.

Ko se je gostila temina, čez most so jih gnali – ob prvem stebru kozolca so vanje držali rafali; v jeku so glave klonile, kri je pojila zemljo teme, v dan so jih mule vlačile kot crke do mrtvašnice.

Ob kozolcu je mrlo upanje, na latak je klecnila zarja, ob stebru so obležali možje, žrtve podivjanega grobarja. V kotu so kraj jim odbrali, kjer so nečistih grobovi – ko so jih v jamo metali, so z vetrom ječali zvonovi.

Ne, to niso bili zgolj uboji, hladni strelji okupatorjevi, to so bili nagnusni umori – zločin pozverinjene nravi; zanj niso nikomur sodili v dučejevi prekrščenih patrii, gluho nemi so sodni mlini, zlo je sojeno tu, v srcih ljudi.

*Tu smo – na mestu zločina, v nas je ponos – in je umor; iz žrtev je rasla domovina, premagala je štiriletni teror. O, ali smo vredni spomina, gremo k obzorju, v novi zor? Onkraj je zagrobna tišina ..., a življenje mora iti navzgor. ****

Toda! Ljudje! treba je vztrajati – iti od zverstva k človečnosti.

Franci Šali

SPOROČILA 26. november 2022 ob 18. uri

14. praznik partizanske pesmi

14. praznik partizanske pesmi bo v Festivalni dvorani v Ljubljani v soboto, 26. novembra 2022, ob 18. uri. Častni pokrovitelj je župan mesta Ljubljana Zoran Jankovič. Izvedbo so omogočili: Javni sklad RS za kulturne dejavnosti, Mestna občina Ljubljana, Konstrukcije Kogovšek d. o. o., Dobrova, Nord d. o. o., Ljubljana in Jorc - Pobuda d. o. o., Horjul. Organizator prireditve je KUD Serafin.

Namen Praznika partizanske pesmi je ohranitev kulturne dediščine

enega od pomembnih delov naše pevske kulture. Dediščina, ki se je ohranila, je presenetljivo velika: nad 12.000 pesniških enot, veliko že med vojno uglasbenih in množično izvajanih pesmi. Slovenska glasbena tradicija je prav gotovo najrazvejatejša v zborovski pesmi. Ta zakonitost je obveljala tudi za partizansko pesem, tako tisto, ki je nastala že med vojno, kakor tisto, ki se je v povojnem času vračala k tej tematiki. Po Evropi je partizanska pesem govorila o nadčloveškem boju malega

naroda, ki je z odločnostjo svoje volje preživel in skupaj s svojimi zavzniki tudi zmagal. Partizanska pesem je bila glasnica slave, ponosa in dostojanstva našega človeka. In ta v boju prekaljeni Slovenec je danes enakopraven partner v tisti Evropi, ki se je rodila iz vrednot skupnega boja proti nacizmu in fašizmu. To resnico in sporočilo naj slovenska partizanska pesem oznanja tudi našim prihodnjim rodovom.

Na 14. prazniku partizanske pesmi bodo nastopili: Partizanski pev-

ski zbor, Ljubljana; Mešani pevski zbor Lipa zelenela je ..., Ljubljana; Moški pevski zbor KD Tine Kos, Moravče; Ženska vokalna skupina Brinke, Grosuplje; Moški pevski zbor Radomlje; Rudarski pevski zbor Loški glas, Zagorje ob Savi; Mešani pevski zbor Medis; KUD Svoboda Črnuče, Ljubljana; Moški pevski zbor Zarja, Trbovlje; Primorski akademski zbor Vinko Vodopivec, Ljubljana.

Vstop na prireditev je prost!

NAGRADNA KRIŽANKA

Geslo križanke napišite na dopisnico in jo pošljite na naslov ZZB NOB Slovenije, Einspielerjeva ulica 6, 1000 Ljubljana, s pripisom »nagrada križanka« ali pošljite na elektronski naslov: svobodna.beseda@zzb-nob.si
do 15. decembra 2022. Trem izžrebanim reševalcem bomo podarili knjigo.

Izžrebani reševalci križanke iz
84. številke časopisa Svobodna beseda

- 1. Marica Demšar,**
Rudno 34 a, 4228 Železniki
- 2. Janez Dokl,**
Pod Gonjami 60, 2391 Prevalje
- 3. Marija Fatur,**
Zagorje 122, 6257 Pivka

Rešitve križanke:

OSLAR, OGLAR, DVOJAMBORKA, ŽIGA ZOIS, TJ, ILO, STRPNEŽ, RESAVA, ODRA, AN, SEČ, DO, UNIKAT, TALIJ, POSTOJNA, LAURANA, OBRH, EAK, JIRS, DV, MECEN, IMENITNIK, ODETJE, NN, SVAJA, ČN, AINTREE, TEČ, NIČ, VORANC, INESA, ICIKA, ULJ, ŠKILEC, KAKT, POE, JAKOST

Geslo: ŽIGA ZOIS; RAZSVETLJENEC; GOSPODARSTVENIK; MECEN

SVOBODNA

BESEDA je glasilo ZZB za vrednote NOB Slovenije za domoljubna, socialna, gospodarska, politična, zgodovinska in kulturna vprašanja doma in po svetu. Izhaja vsak zadnji petek v mesecu.

Izdajatelj: ZZB za vrednote NOB Slovenije

Zanj: Marijan Križman, predsednik

Uredniški odbor: dr. Martin Premk (predsednik) dr. Maca Jogan, dr. Ivan Svetlik, Mitja Meršol, dr. Nevenka Troha

Odgovorni urednik: Janez Alič

telefon: 041 686 322

elektronski naslov:

svobodna.beseda@zzb-nob.si

Oblikovanje: Vid Brezočnik

Jezikovni pregled: Mirjam Furlan Lapanja

Naslov uredništva in naročnin:

ZZB za vrednote NOB Slovenija,
Einspielerjeva ulica 6, 1000 Ljubljana
telefon: (01) 434-44-45; fax: (01) 434-41-17
romana.jemec@zzb-nob.si

SVOBODNA BESEDA		KITICA IZ OSMIH ENAJSTERCEV, STANCA		GESLO 1		INJE		GROF V ITALIJI, KONTE		TROJA, ILIOS		ČASOVNI TERMIN		SILVA ČUŠIN		Z ZEMLJO POMEŠANI LESNI ODPADKI		OBRAT ZA IZDELAVO VERIG		IZDELOVALECOVI, VRVAR	
OFICIRSKI POKLIC, ČASTNISTVO																					
KRVOLOČEN ČLOVEK																					
SEKRETAR														NADAV, PREDUJEM		ILEGALNA DELAVKA					
NAJVIŠJA GORA PI-RENEJEV V ŠPANIJI														PRIPADNIK ILIROV						OSKAR LANGE	
VINKO COCE						VINO-SLOVEC														PRITOK REKE MAAS NA NIZOZEMSKEM	
MILAN NATEK						NERODNEŽ															
OKROGLJO, NERAZCEPLJENO POLENO, OKROGLICA		UŽITNO ŽIVALSKO DROBOVJE		PRIPADNIK INKOV		LJAK		VOJAŠKI POHOD VELETOK V GRŠKI MITOLOG.		ORANŽADA		NEKD. SL. IGRALKA (ANČKA) NASPROT. SADISTA									
FRANCOSKI SLIKAR REDON								PRIPADNIK INDIJANCEV OTOMOV						KOLESARSKA DIRKA PO ITALIJI							
NEKDANJE IME LJUBLJANSKEGA LETALIŠČA								RDEČKASTO-RJAVA ŽIVAL, NAVADNO KRAVA; TUDI RDEČA MRAVLJA		ZARJA, SVIT				AMERIŠKA IGRALKA HECHHE							
NASELJE V OBČINI NOVA GORICA								NIZKA TEMPERATURA RDEČA KOVINA						EST. POLITIK (MART) MESTO V RUSIJI (NI TAMARA)							
IGOR BERGANT		IZDELOVALEC MESNIH IZDELKOV		HRVAŠKI OTOK RAB V ANTIKI ANTON NANUT						TINE OREL		ANTIČNI PRIPADNIK OSKOV				ŽITNIK EDVARD		KEMIČNI ELEMENT (As)		DOJEMANJE SMISLA PREDMETA	
GESLO 2												PREBIVALEC HAAGA IRANSKA PREPROGA									
OVČJI SAMEC						ZEMLJEPIŠNO IME PRIPAD. ŠONOV								HERCEGOVEC		DARILO					
OTOK V SREDNJEM JADRANU				KRTAČA		KATARINA IVANOVIC				SIRSKI PREDSEDNIK KENAN EVREN						ZATOPEK EMIL		PAUL ELUARD			
TRAPEZ ENAKO DOLGIMA KRAKOMA																					
DAVEK NA UVOŽENO BLAGO								PRIPADNIK NENOV V SIBIRIJI						PULJSKA ZNAMENITOST							

ŠE POMNITE

November 1939–1945

16. novembra 1939 je poveljnik nemške mornarice, veliki admiral Erich Raeder, izdal ukaz podmornicam, da lahko brez opozorila potopijo vsako zavezniško trgovsko ladjo.

11. novembra 1940 so britanska letala z letalonosilk napadla italijansko pristanišče v Tarantu in potopila in poškodovala več ladij italijanske vojne mornarice. Napad je pomenil prelomnico v pomorskem bojevanju in je bil vzor za japonski napad na ameriško pristanišče Pearl Harbour.

15. novembra 1940 je Sovjetska zveza zavrnila pristop k trojnemu paktu med Nemčijo, Italijo in Japonsko ter drugimi državami.

1. novembra 1941 so četniki Draže Mihailovića napadli Užice in začeli odkrit boj s partizani.

2. novembra 1941 so partizani napadli nemško postojanko

na Bučki in z napadom želeli preprečiti izseljevanje Slovencev s takratnega razmejitvenega območja med Nemčijo in Italijo.

7. novembra 1941 je v Ljubljani začel oddajati radio Kričač.

Radio Kričač je med vojno »domoval« tudi na Kogejevi 17.

18. novembra 1941 so britanske in druge zavezniške čete v Libiji začele operacijo Križar, s katero so želele osvoboditi oblegano mesto Tobruk.

18. novembra 1941 je Rdeča armada po srditih bojih osvobodila Rostov na Donu, ki so ga nekaj dni pred tem zasedle nemške čete.

26. novembra 1941 je bilo v Bihaću prvo zasedanje

Antifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije – AVNOJ-a.

8. novembra 1942 se je začela operacija »Bakla«, zavezniško izkrcanje v Maroku in Alžiriji.

8. novembra 1942 je Rdeča armada začela operacijo Uran, ki se je končala z obkolitvijo nemških sil pri Stalingradu.

27. novembra 1942 so slovenski in hrvaški partizani v skupnem napadu zavzeli belogardistično postojanko Suhor.

23. novembra 1943 je 1. slovenska udarna brigada Tone Tomšič skupaj z drugimi enotami 14. divizije napadla in uničila nemško-domobransko postojanko Grahovo pri Cerknici.

28. novembra 1943 se je v Teheranu začela operacija konferenca »treh velikih«: Churchilla, Roosevelta in Stalina o nadaljevanju druge svetovne

vojne. Na tej konferenci so bili partizani priznani za zavezniško vojsko Združenih narodov.

29. novembra 1943 se je v bosanskem mestu Jajce začelo drugo zasedanje Antifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije – AVNOJ-a. Zasedanje je pomenilo temelj za nastanek nove Jugoslavije. AVNOJ je bil razglašen za zakonodajno oblast, ustanovljena je bila vlada, kralju Petru II. je bila prepovedana vrnitev v domovino, Josipu Broz Titu je bil podeljen čin maršala.

Slovenska delegacija na drugem zasedanju AVNOJ-a

2. novembra 1944 so na območje Pivke prišle prve enote

četnikov iz osvobojene Srbije, da bi se pod poveljstvom štaba za boj proti partizanom v Trstu v okviru policije SS bojevale proti slovenskim partizanom.

17. novembra 1944 so albanski partizani osvobodili glavno mesto Albanije, Tirano.

17. novembra 1944 sta v Moskvo priptovala podpredsednik Nacionalnega komiteja osvoboditve Jugoslavije Edvard Kardelj in predsednik kraljeve jugoslovanske vlade Ivan Šubašić, da bi vlado Sovjetske zveze seznanila s sporazumom o skupni jugoslovanski vladi.

20. novembra 1945 se je začelo sojenje v Nürnbergu.

29. novembra 1945 je maršal Josip Broz Tito na seji ustavodajne skupščine v Beogradu podpisal odločbo o ustanovitvi Federativne ljudske republike Jugoslavije.